

Товариство Книголюбів

ОСІННЄ ЛИСТЯ

**Сідней – 1997
Австралія**

Товариство Книголюбів

ОСІННЄ ЛИСТЯ

Сідней – 1997
Австралія

AUTUMN LEAVES

Видання Фондації Українознавчих Студій в Австралії

Published by The Ukrainian Studies Foundation in Australia Ltd.

Copyright reserved with the publisher

Підготував до друку Ю. Мішалов

ВИДАВНИЦТВО

ФУНДАЦІЇ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ШТУДІЙ В АВСТРАЛІЇ

СІДНЕЙ, 1997р.

Комп'ютерне виготовлення і видання цієї книжки завдячуємо значному фінансовому спонсорству Фондації Українознавчих Студій в Австралії

Щиро д'якуємо Юрію Мішалову за підготовку та впорядкування матеріалів до друку

*Вже погас — кучерявої ЮНОСТИ час.
Опадають „Листочки ОСІННІ“
Не прилинемо більше до Вас.
Батьківщини гаї солов'їні.*

Від редколегії

Шановні читачі!

Спільними силами любителів книги, об'єднаних в гурток книголюбів ім. Л. Старшської-Черняхівської, вдалося зібрати досить цікавих матеріалів власної творчості, щоб видати їх окремою збіркою під відповідною назвою: «Осіньне листя».

Автори оповідань та віршів — це вбільшості початківці на ниві літературно-мистецьких розповідей, хоч дехто з них вже друкував свої твори в журналах чи періодичних виданнях або видав збірку своїх праць окремою книжкою (Клавдія Фольц «Для всіх про все»).

Надіємося, що збірка «Осіньне листя» принесе шановним читачам певне задоволення, нагадає їм про рідні чудові простори України, про радісне чи змарноване дитинство, про незабутні шкільні та студентські роки, родинне дерево життя, на гілочках якого виростили ми, а буревій війни, якщо не потрощив тих гілочок, то зірвав з них листячко та розвіяв його по далеких просторах цієї планети — Землі.

І ось настала осінь. Як журавлі, повертаючись в теплий край, «курликають та летять», так і відірвані листочки, добре знаючи, що вже ніколи не вернуться не рідну гілочку, то хоч думкою лунуть «на ясні зорі, на тихі води, у край веселий»: снують серпанок мрій і спогадів, що ніжними рядками стелеться по сторінках паперу і виростає в опис пройденого, неповторного — такого далекого, і такого серцю дорогого.

Отож, приємного читання!

Т. Корінець

ПЕРЕДМОВА

1996 рік для книголюбів став ювілейним роком. Гурток Книголюбів ім. Л. Старицької-Черняхівської заснований 1976 року.

Основоположниками гуртка Книголюбів були:

Валентина Кравченко

Тося Війтович

Олена Борисоглібська

Голова Стейтової Управи СУ пані Ольга Ільків була патронесою й активною учасницею гуртка на протязі 15-ти років.

Сходини гуртка Книголюбів відбуваються раз на місяць у клубовій залі Народного Дому в Лідкомбі за дозволом його адміністрації, за що ми дуже вдячні. Гурток заснований з метою створення можливостей любителям книг збиратися для дискусії прочитаного або спільно читати оповідання, уривки з творів, поезії, гуморески чи власні твори.

З часом цілі гуртка поширилися і діяльність його стала різноманітнішою: придбання книжок для бібліотек, участь в «Карнавалах», зустрічі з відомими письменниками (Ганна Черінь), підтримка молодих авторів-учасників літературних конкурсів (які проводить Дмитро Нитченко), власна творчість та друкування творів в українській пресі.

Більшість членів гуртка бере активну участь у його праці і на сходинах завжди 15-20 осіб, а часом і більше. До гуртка належать декілька чоловіків, але більшість — жінки. Програми пригтовляються за власним вибором членів гуртка.

Перша Управа складалася з таких осіб: голова — Олена Борисоглібська, заступник — Валентина Кравченко, секретар — Зося Цуньовська, скарбник — Женя Оловаренко, господиня — Олександра Крекча. З приємністю прийняли ми в 1986 році до наших лав актрису Клавдію Фольц і вона стала художнім керівником. Пані В. Кравченко впорядкувала

громадську бібліотеку, а покійний Йосип Крекча зробив шафи для книжок, а також разом з паном Цуньовським виконували обов'язки Контрольної Комісії.

Фінанси гуртка складаються з членських вкладок, пожертв від громадян, установ. Скромна фінансова база дає можливість підтримувати видавництва, письменників закупом книжок, передплатою журналів.

Гурток завжди вітає нових членів та гостей, а також гостей-доповідачів. Нас відвідали: Др. Н. Пазуняк, Др. Г. Кошарська та інші особи.

З початком 1991 року Олеся Крекча перебрала головування гуртка, і ми далі тримаємося принципів співпраці з СУОА, організовуємо доповіді на ювілеях, присвячених таким видатним особам нації: «Жінкам героїням» — Олена Теліга, Ольга Басараб, Н. Кобринська, Леся Українка; письменникам: Тарас Шевченко, Іван Франко, Олег Ольжич, Маркіян Шашкевич, Іван Багряний, Степан Руданський, Іван Котляревський та ін. Доповідь на Святі Хрещення України.

Заходами гуртка Книголюбів готується книжка «Осіннє листя». Матеріали творчості членів гуртка Книголюбів здані до друку 25.03.1996 року.

Діяльність гуртка Книголюбів та його скромні досягнення стали можливими завдяки дружній співпраці всіх членів, а нашим гаслом були і завжди будуть незабутні слова Івана Франка:

*Книги — морська глибина
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч труду мав досить,
Дивнії перли виносить.*

ГУРТОК КНИГОЛЮБІВ
ім. Старицької-Черняхівського
при СТЕЙТОВІЙ УПРАВІ СОЮЗУ
УКРАЇНОК АВСТРАЛІЇ
(НПВ)

ЗАГУБЛЕНЕ ДИТИНСТВО

Війна. Доля закинула нас в німецькі табори праці. А мені ж тільки сім рочків. Яке страхіття! Бомби падають навкруги. Тата забрали гасити пожежі міст, що згоріли від американських бомб. Мама разом з іншими жінками замітала вулиці, а ми, діти, залишилися з якоюсь старою жінкою, яка під час повітряного нападу вела нас до бункера, хоч не завжди ми встигали зайти туди і тоді ми залазили під ліжку, чи під стіл і там просиджували, поки скінчиться тривога. В багатьох від страху були мокрі штанці. Як сьогодні пам'ятаю, як бомба впала на барак і не вибухнула.

Ми завжди були голодні, та й який пожиток з кусочка чорного хліба і води, в якій плавали кусочки брукви.

Скінчилася війна. Нас звезли в табір «Венторф», де була мішанина націй: поляки, українці, росіяни та багато інших. Поляки били українців, українці били росіян, а ми, діти, бавилися і все те бачили, вже доходило до бійки з ножами та насильства жінок. Нам не було де подітися, кімнати бараків перегороджені коцями — сусід від сусіда.

Жодних забавок для дітей. Ми ходили і збирали побиті тарілки та горщики. Наша гра: хто знайде кусочок тарілки з квіткою — той виграв. Які щасливі ми були, як вдалося вибігти з табору на поле пшениці. Тоді ми падали на землю між маки та волошки і лежали там годинами.

Управа табору не могла дати ради сваркам та бійкам і нас розвезли. Українці опинилися в таборі за три кілометри від того табору. Отож ми, дітлахи, сходилися на півдороги, кидали один на одного камінням та дразнили одні других: вони нас хохлами, а ми їх — кацапами.

У тому таборі я почала ходити до української школи. Тут ми вже мали свою Церкву. Життя для нас, дітей, покращало. Ми мали заняття. Утворилися групи Пласту та СУМу. Мама навіть виміняла у німкені ляльку для мене і

Тамара Базалицька-Берт

сестри, за яку ми билися щодня.

Пам'ятаю іще один випадок, як одна родина з табору гандлювала з німцями і вони завжди мали квашені огірки. А як же кортіло нам огірків!? Діжка з огірками стояла в коридорі бараку. Нас зібралася шайка і хлопці придумали підперти двері мішками з вугіллям, щоб господарі не могли вийти, поки ми накладаємо огірків. А які ж смачні були огірки! Хоч нам таки добре попало. Тиждень із кімнати не виходила...

Мені ще не сповнилося дванадцять, як ми виїхали до Австралії, шукаючи нового життя. Тут тато відбував п'ять років контракту, працюючи на «Вараґамба Ден». Ми жили в лісі, де тато збудував хатку «на курячих лапках». Мене послали до школи в шосту клясу. Тяжко мені було, мови на знала, австралійські діти насміхалися. Ще добре не вивчила мови, а батьки вже брали мене, як перекладачку.

Як там не було, в школі я прийшла перша і дістала нагороду: книжку австралійського письменника Генрі Ловсона.

Отримавши середню освіту — пішла вчитися на Медсестру. Мріяла і дуже хотіла бути артисткою, маючи до того нахил, але батьки не в змозі були дати мені відповідної освіти, спершу хотіли побудувати нам хатку і покращити наше життя.

У вісімнадцять, на бажання своїх батьків, я одружилася з українцем. А тепер часто питаю себе: Де ділося моє дитинство?

Мої юні літа?

* * *

НЕЗАБУТНІЙ ТАТО

Двадцять років, як осиротили Ви мене,
Повинна б звикнути до того,
Але щодня шукаю Вашого лиця,
Бо хочеться ще Тата дорогого.

У церкві завжди бачу Вас,
На криласі у хорі,
Закрию очі й чую голос Ваш —
У Божому просторі.

* * *

У 80-ту річницю Дорогій Магусі

Ти сиріткою зростала,
Життя тяжке Ти мала.
Літа так скоро пролетіли
сивенькою вже стала.
Ти вірною дружиною була:

«Найкраща Мама в світі»,
Тобі бажаю довгії літа
Й вручаю букет квітів.

* * *

В ПАМ'ЯТЬ МОЄМУ СИНОВІ

Нема ні дня, ані години,
Щоб тебе не згадала,
З'явись мені хоч у сні,
Завжди прошу й прохала.

З туги старрюся вже я
І серце стомлене жадає:
Твоїх обіймів, сину.
Душа ж поволі завмирає.

* * *

Моїм донечкам

Мої донечки хороші,
Ви є світ рожевий,
Тепле сонечко, що світить,
Коли сіро в небі.

Як зійдетесь, все смієтесь...
Смуток розганяйте!
Любіть нарід і родину,
Край не забувайте!

* * *

Сестрі Любі

Постать твоя маленька,
Чорнява, чепурненька,
Дівчат звичаїв ти навчала
На Великдень писанки писала.

Ти патріот свого народу,
Жінка козацького роду.
Все б на світі віддала
Щоб Україна вільною була.

* * *

Тетяна Борець

Наша Австралія

Після важкого воєнного переживання та довгих років життя у переселенських таборах Німеччини, надії на поворот у рідну Україну поволі зникали і ми рішаємось на виїзд до далекої і мало нам відомої Австралії.

Після декількох тижнів плавання по Середземному, Червоному морях та Індійському океані, повного різних пригод і захворювань на морську хворобу, ми причалили до цього великого і малозаселеного континенту.

Жінок з дітьми та вагітних зразу забрали й повезли, щоб поселити далеко від міста у бляшаних, недавно звільнених американським військом, бараках. Чоловіків розвозять по містах і великих просторах на працю. Самітних і бездітні подружжя теж розводять по бараках, але ближче до міст, а через брак приміщень дехто залишається в шатрах.

Через великі простори і слабу комунікацію, родини не бачилися і нічого не чули, не знали про своїх рідних по декілька місяців.

Подібно до таборового життя в Німеччині, почалося життя переселенців на цьому континенті. Різні національності, різні мови і більш зрозумілою мовою спілкування залишилася німецька.

Молоді подружжя, немов намагаючись догнати втрачений час і відповідну нагоду в час війни, побільшують свої сім'ї, жінки водять за ручки по одному, а то й по двох дітей, інші ж ходять досить кругленькі.

Держава дбає про те, щоби мали досить овечого м'яса, бляшаний дах над головою, а за ті блага із зарплати

Тетяна Борець

чоловіків відраховують певну суму грошей, згідно з двохрічним контрактом. Жодних зв'язків із зовнішнім українським світом не було, жодних домів, церков, священників, організацій. Це було перше масове поселення українців в Австралії.

Свідоме патріотичне жіноцтво в таборах починає організовувати громадське життя: дитячі садочки, початкові школи.

По більших скупченнях українців у великих містах закладені Українські Громади, починають будувати церкви, школи, домівки. Організовані молодечі організації Пласт, СУМ. Учителями в школах та виховниками молоді були, в більшості, жінки.

У великих містах Австралії побудовані величні Церкви, Школи, Клуби, вийшла перша газета українською мовою «Вільна Думка», росло і процвітало нормальне життя.

Жіночі організації — Союз Українок — стали в обороні жінок-в'язнів у московських тюрмах і концтаборах, демонстрували вулицями міста в Інтернаціональному «Дні року жінки», відзначали річницю Штучного голоду в Україні, боролися за звільнення з заслання Юрія Шухевича.

Жіноцтво не тільки не відстає від громадського життя, а часто веде перед, перше пробиває вікно у чужий, зовнішній австралійський світ, стає членом Національної Жіночої Ради Австралії, співпрацює з Жіночою Радою Об'єднаних Націй.

Австралія — країна багата, розвивалася повним темпом, а в ній також процвітало наше громадське, національне і приватне життя.

Усі наші старання були спрямовані на поширення знань про Україну серед населення країни нашого поселення, на її національні проблеми, бо на початках нашого поселення слово Україна й українці було тут взагалі мало відоме.

* * *

Олена Борис

Береза
(Лесі)

У полі березонька біла стоїть,
Завіяна снігом, чи мріє, чи спить:
Казкова царівна, в казковому сні,
Врочисто убрана у шати ясні.

Снігами її укрива буревій
І пісню співає царівні своїй,
І сняться березі під спів його сні
Про листя зелене, про чари весни.

* * *

Соняшники

Соняшники веселі, полум'яні:
Вогонь! Вогонь!
Соняшники із дому? На вигнанні?
Шукать пригод?

О ні! Ми ті, що тут вже народились =
Нам тут цвісти.
Та ось вночі нам дивні сни наснились,
Сни золоті:

Степ золотий і золоті корони
Соняшників.
Чи бачать в снах вони струнки колони
Сестер, братів —

Тих, що зросли під небом синім, синім
На чужині,
Що їм несуть вітри із України
Її пісні?

* * *

**Пам'яті батька,
замученого НКВД 1939 року**

Насадила б тобі, тату,
Запашних квіток,
Та не знаю, як шукати
До тебе стежок.

Я прийшла б уранці-рано
Квіти поливать,
За тобою, мій коханий,
Тату сумувать.

Спи, мій тату, любий, милий,
(Може й без труни...)
Над тобою похилились
Квіти запашні,

Деревце журливо віти
Хилить молоде...
Насадила б тобі квітів,
Та не знаю — де.

* * *

1939 р.

Страшний 37-ий

*„Хай би розпитати
мучеників: коли, кого,
за що розпинали?“ (Т.Г.Ш)*

Білі каштани на вулицях Києва,
Місяць відбивсь на Дніпрі.
Вийди на гору, на гору Батієву —
Глянь, подивися з гори:

Мов оперезаний ясним намистом,
В сяйві вогнів мерехтить
Київ наш древній — улюблене місто.
Київ, замучений, спить...

Спить — і тривожно у сні прислухається
(В серці смертельна стріла!):
Хто на Голгофу в цю ніч вибирається?
Черга чия вже прийшла?

Діти радіють чиї, проводжаючи
В тяжку дорогу батьків?
Києве! Ти проводжаєш, ридаючи,
Кращих дочок і синів.

Олена Борис

Білі свічки на каштанах засвічені —
Білий каштановий цвіт.
В пам'ять про жертви неznані, незлічені,
Вітер несе його в світ.

Хай він пробуджує заспані душі,
Хай він тривожить серця,
Хай він розкаже чужим і байдужим
Правду страшну до кінця.

Києве! Довго ще буде розносити
Вітер по світі твій цвіт?
Доки ще жертви ти будеш приносити?
Доки за дітьми тужить?

* * *

1973 р.

Синя птиця

Моя джакаранда на тихім подвір'ї
У квітах, неначе в блакитному пір'ї.

То синьої птиці веселі пташата —
Послухай, що будуть вони нам співати.

Подруго далека, про щастя пісні
Співа джакаранда тобі і мені.

Та вітер з пустелі зненацька прилинув,
Зірвав усі квіти, додолу їх кинув.

Із жалем схилилась, їм хочу підняти —
Та вже вони мертві, і їм не впізнати.

* * *

Сніг

Джакаранда цвіте,
Джакаранда цвіте...
Вітер віє, мете,
Нагортає до ніг,
Наміта на поріг
Дивний сніг —
Синій сніг.

Вітер віє, мете...
Хай він віє, мете,
Хай співа нам про те,
Як він сипав до ніг,
Нагортав на поріг
Білий сніг,
Рідний сніг!

* * *

1988 р.

Акації

П'ярко-пахнучі
І білосніжні,
Рідних акацій
Китиці ніжні,

Нащо приснились ви
І нагадали
Юність далеку,
Давні печалі?

Хмари грозові
Небо укрили,
Грона тендітні
Затріпотіли,

Білі пелюсточки
Пообсипались,
Вітри зловісні
З ними погralись,

Й стали до квітів
Вже неподібні
Втоптані в землю
Китиці срібні.

* * *

Джакаранда

Джакаранда сипле свій цвіт,
Стелить під ноги килим.
Може це свій бузковий привіт
Шле нам Київ?

Може хвилю свою Дніпро
Вихлюпнув в Чорне море,
І воно її понесло
В океанські простори,

І до нас океан примчав
Синю хвилю Дніпрову.
Вітер бризками увінчав
Джакаранду казкову,

І цвіте вона навесні,
Стелить під ноги килим
Та — немов у бузковому сні —
Нам нагадує Київ.

* * *

Лесі Українці

(присвячено співочому гуртку „Сім струн“)

Сім струн ти торкнула струна на струні,
І гучно вони залунали.
Палкі твої думи, натхненні пісні
У людські серця западали.

Твій спів Україну любити учив —
Любити її до загину!
І відгомін струн тих сюди долетів,
До нас, на далеку чужину.

Нам світить пісень твоїх вічна краса,
Як іскра у темряві ночі.
Нехай же та іскра повік не згаса
В серцях наших щирих жіночих.

Нехай розгориться у ясні вогні
Любови до рідного краю.
Сім струн ти торкнула струна по струні,
(Сім Струн{ обізвались на них голосні.

Нехай же вони не змовкають!

* * *

1972 р.

Сестрі

Згадай мене, сестро, у рідному краю,
А я тебе тут, на чужині згадаю.

Згадаємо разом минулі літа,
Заплачем тихенько — я тут, а ти там.

Загублене щастя, нездійснені мрії —
Чи ж нам так судилось в літа молодії,

Чи то ж нам приснилось в нерадiснiм снi,
Невже так судилось — тобі і мені?

* * *

1967 р

Подорож Книголюбів до Ньюкастлю

Вибирались Книголюби
У світ мандрувати,
Щоб любов свою до книги
Людям передати.

Запросили їх з Ньюкастлю
Люди, милі дуже,
Що до книжок українських
Зовсім не байдужі.

От зібрались книголюби
На станції зранку
(І, що їхать недалеко,
Більшість без сніданку).

Посідали всі у потяг
І заговорились
Про книжки та про програму —
Аж враз зупинились,

Бо якраз коло Ашфілду
Поїзд поламався.
І механік не поправив,
Хоч як не старався.

Стояв потяг із годину —
Прикипів на місці.
Довелося пасажирам
В другий пересісти

Олена Борис

Довіз потяг до Госфорду,
Кажуть: «Вилізайте,
Та в автобуси швиденько
Всі пересідайте».

До Вайонгу доїхали,
Знову в потяг сіли.
Стільки часу змарнували,
Ще й їсти схотіли.

Спрага й голод — то півбіди,
Та всіх думка гризла:
Певно слухачі розбіглись,
Поки ми долізли.

Доїхали до Бродмедовс
Вже напівживії,
Із думками, що кінець вже
Усім їхнім мріям.

Та на диво превелике
Не так воно сталось:
У Бродмедовс добрі люди
Ще на них чекали.

Посадили їх у авта,
Повезли до залі,
А там слухачі терплячі
Мило їх вітали.

Де поділася втома —
Наче й не бувало.
І програму Книголюби
Зразу ж розпочали.

Олена Борис

Коли ж скінчилась програма,
Їх ще й погостили,
І в розмовах щирих, теплих
Вони відпочили.

Час прийшов додому їхать,
Гарно попрощались
І у Сідней досить скоро,
Без пригод добрались.

Переживши цю мандрівку,
Трудно нам сказати,
Чи наважимося ми знову
Їхать мандрувати.

* * *

Ольга Ільків

Як згадаю, то гірко заплачу (В шестидесяту річницю голодомору)

Я одна із тих сиріт-мучениць, котра пережила тяжкі часи навмисного голоду. Розповім Вам те, що лишилося в пам'яті з моїх дитячих років, бо ж все сама пережила, а тяжко пережите — ніколи не забувається.

В тридцятих роках більшовицька влада під гаслом «Ліквідувати куркуля, як клясу», розкуркулила 35 родин, в тому числі моїх тоді ще молодих тридцятилітніх батьків. Їх вивезли в далеку сувору Сибір.

З трьохлітнім братиком мене залишили в батькового брата — дядька.

Сумні були дитячі роки: я все ходила й шукала батьків. Аж ось однієї ночі прийшла група чоловіків (це була ударна бригада по викачанню хліба). Забрали все з хати і з двору. Залишилася нам тільки криничка, а в ній криштальна українська водичка — пий і їж.

Вставши рано дуже хотілося щось з'їсти, та не було нічогосінько. Тітка почала вигрібати борошно, що залишилося в куточках скринь. Спекла перепічку (так вона нам казала), поїли, підкріпилися. А що далі? Ще десь гарбуз закотився в темний куточок, морквина або горішки чи зернята, все — чого не загарбав ворог, ми, мов черв'ячки, вишукували, але й тому прийшов кінець. Біда — хоч сядь та плач.

Потім ми йшли в ліс дерти кору з дерев, рвати бруньки, терти їх, а розмішавши з водою пекти та їсти.

Прийшло Різдво! Тішимося: підемо колядувати, може щось від когось дістанемо. Та крім Хресної мами, яка знайшла в торбі декілька лісових горішків, ніхто нам нічого не дав.

В селі жив болгар-ветеринар, ми чули, що він дає дітям по грудочці цукру, пішли. Та й на правду, нам пощастило — ми теж дістали. Хотіли ще раз піти, але передумали, а що як впізнає?

Це був останній рік, як ми колядували. Церкви закрили. Люди боялися. Надходив Новий Рік! Треба піти до Хресної мами — посівати, але чим, жита, пшениці — немає. Знайшли коробочку сірників — зраділи і пішли. Щедруємо: «Сію, сію, посіваю, з Новим Роком поздоровляю, сійся, родися жито, пшениця, льон по коліна, щоб Вам, наша Хресна, головка не боліла». Ми трохи злякалися, що посівали не зерном, а сірниками, але Хресна, обдарувавши нас сухими, як камінці, сливками, сказала: «То ніби Бог послав цих бідних дітей до нашої хати, бо в хаті ні одного сірничка».

Голод, холод, спустошене село. Почали їсти полу, жолуді приготовлені на зиму для свиней, а вони були такі гіркі, як полин. Кололо в животі.

Дочекалися весни. Привикали до голоду: ходиш, ніби й не треба їсти, ніби то щось згубив, не знаєш, де його шукати, в'янеш, сохнеш, а тоді пухнеш, як кваша. Та й по всьому. В голові туманіє, зникає світ.

Тяжка смерть з голоду. Повільна і болюча. У великих муках помирає людина. Наша сусідка народила дитятко. Чоловіка забрали на заготовку лісу. Сама в холодній хаті — голодна. Тітка каже: «Щось не видно Ксені, побіжіть, подивіться, як там вона?» Побігли, стукаємо в двері, ніхто не озивається, тихо. Заходимо до хати, а вона ніби спить на полу, а маленька Віруся ссе груди. Ми говорили до тітки, а вона мовчить. Повернулись додому, розказали. Тітка й каже: «Напевно і вона померла, вчора було таке саме в селі». Пішла тітка, а сусідка вже й захолола, тільки малятко ще ворухиться і не знає бідне, що його мамочка вже не живе, не нагодує його, ніколи не пригорне, не приголубить.

Аж ось сонечко пригріло, травичка носики показує, кропивка листочки висовує, а для нас це Божий дар.

Листочки і витягнуті з-під землі корінці, ми жували, а з

кропиви варили борщик і так себе рятували. Не всім судилося дочекатися тієї години, коли поспіло жито. Вони попухли і померли, голодом замучені.

Так і мій трирічний братик Сергійко помер, не дочекавшись тієї рятуючої кропиви та лободи.

Як колоди, лежали на вулицях трупи померлих з голоду дітей, жінок, а увечері скидали їх на гарбу і завозили до ями, без трун, без священників.

По лісах, по житах появилися людоїди, яких виловлювала міліція і в тюрмі відрізували їм язики. Стежками через жито ніхто не відважувався переходити.

Тяжко пережили батьки сумну звістку в сибірській тюрмі, що їх любий, єдиний синок Сергійко помер з голоду. Серце рвалося на куски, а гіркі сльози заливали почорніле від страшної муки лице.

Ворог не чув і не бачив, як мучилися помираючи з голоду українці.

Мене послали до школи, хоч я була як павутина, безсила, мліла, падала. Про це почув материн брат, приїхав і врятував мене від наглої смерті. Від картоплі й капусти я ожила. Мене знову післали до школи.

Як тепер пам'ятаю, у Великодну п'ятницю учителька сказала одягнутися в найгірший одяг і на Великдень прийти до школи, а не до церкви. Я в класі зомліла, зсунулася з лавки на підлогу. Учителька, вона була жидівка, звернулася до дітей: «Бачите, діти, Оля зїла сьогодні багато яєць, бо це Великдень і їй не добре стало».

Лежачи на столі, напівпритомна, я почула те і плачучи сказала: «Я вже два роки яєчка не бачила, сьогодні нічого в роті не мала».

Потім учителька повідомила, що від сьогодні ви, діти, станете жовтенятами. Для цього потрібно підрізати волосся і мати червоні галстуки. Закривши вікна і двері всім дівчаткам підрізали гарно заплетені коси. Розпатлані ми йшли через село і плакали.

Пригадую, як мій дядько орав ниву, а я взяла відерко і

почала збирати білі, як пальчики, корінці. Він питає: «Що ти, дитинко, робиш?»

«Та я збираю корінці, наваримо каші», — відповіла я.

Став дядько Данило і гірко заплакав: «Хто ж тобі це сказав?»

«Ми вже те їли у тітки, там де я була раніше».

Він пригорнув мене, поцілував голівку і сказав:

«Йди, дитинко, в хату, бався або читай Буквар, а про їжу я вже сам, як і чим вас нагодувати».

Пішла я в хату, сіла біля печі, підкидаю гіллячки та так плачу. Помітила жінка Юхима та й питає: «Що є, Олю? Чого ти плачеш?»

«Ви мені не даєте їсти, а я не маю ні тата, ні мами». Тітка теж заплакала, ледве промовивши до мене: «Дивися, Олюсю, ніхто іще нічого не їв, бо ще нічого не найшли».

Хотіли із полови Пасочку спекти, зліпити половину водою, всунули в піч, а вона й розсипалася, Ми так засумували — ніби все на світі пропало.

В клуні ми знайшли старе темне яечко і так ним тішилися; наваримо юшки і то якнайбільше. Налили в горщик води, вбили яечко, а воно розплилося і з того нічого не вийшло та й соли не було. Зажурились ми: ані юшки, ані Паски, а так хотілося щось з'їсти, пообідати.

Пригріває літнє сонечко, пшеничка наливається молочком, ми нахиляємо колосочки — смокчемо їх. Побачив бригадир колгоспу з батоном на коні — розігнав нас.

Зав'язались маленькі яблучка. Сусідка — бабця Демидиха — каже мені: «Полізь, Олю, на ту яблуню, нарви яблучок».

Це був сад моїх батьків, а в хаті жив якийсь чужий чоловік, голова колгоспу. Побачив дівча на дереві, підійшов до мене та й каже:

«Ану злязь, а то зараз нажалю кропивою, я тобі покажу, як лізти на чуже дерево».

Це наш сад, нарву яблучок, бо дуже голодна і тоді злізу», — сказала я без страху.

«А ти чия така розумна?» — запитав він.

«Я дочка Якова. Це наш сад».

Опустивши голову, він сказав: «Нарви та більше не приходь. Бач, яке.

Не послухала я, а ще полізла на другу яблуньку, що росла ззаду хати (на ній росли солодкі яблучка), бригадир не помітив мене.

Пам'ятаю, як колись люди несли фрукти в гарних кошиках до церкви на посвячення, а в цей чорний рік ніхто не відважився піти до церкви. Її закрили і оголосили поза законом та й люди напівживі, обдерті й голодні, виснажені довгим голодуванням, ледве рухалися по вулицях.

І так мій любий братик Сергійко, не дочекався повороту батьків в Україну, до рідного села, до рідного дому. Помер сиротою. А як він кожного ранку, ставши на худенькі колінця, усердно молився, щоб іще хоч раз побачити тата та маму, відчутти теплоту батьківських турбот за долю маленького хлопчика, за його здоров'ячко.

Із 35 родин, висланих на каторжну роботу в далекому Сибірі не всі повернулися назад в Україну, не витримали суворої, далекої і непривітної чужини — померли тяжкою смертю мучеників.

З підірваним здоров'ям і глибоким смутком повернулися батьки до рідного дому та не до своєї хати,

Аж до війни блукали батьки з місця на місце, шукаючи праці та спокою, а з ними і я. Та ніде не знаходили.

Аж у далекій Австралії в 1972 році помер тато. А мама, Царство їм Небесне, аж на 84-му році страдницького життя віддала Богові душу, 18 червня 1983 року. Вічна їм пам'ять

!

* * *

В соту річницю мого батька

Яків Павлович Герасименко, мій батько, народився 15.10.1895 року в селі Кулеші на Житомирщині. Ще замолоду був добрим господарем, жив з братом, бл.п. Трохимом, у домі батьків. Обидва були одружені.

Хата була недалеко притоки Дніпра. Біля хати росли різні фруктові дерева, до яких прив'язані вулики. На землі також пасіка. Осінню в улики клали достиглі яблука, щоб пахли медом. Батько також мав багато худоби, великий огорог, млини.

Прийшли 30-ті роки — час насильної колективізації, розкуркулювання селян, вигнання їх на Сибір. Прийшли вночі — забрали батька. Мати лишилася з двома малими дітьми. Через дев'ять місяців забрали й маму, а нас малих вигнали на вулицю і наказали, щоб ніхто до себе в хату не пускав. Буде суворо покараний.

Батьків брат Трохим розгнівано сказав: «Бийте, стріляйте, а я цих сиріток на вулиці самих не лишу», — забрав нас і доглядав. Коли з голоду мій братик Сергійко помер, мене забрав родич Данило Хильченко і годував до весни мерзлою картоплею та капустою, не дали з голоду померти.

Наступила весна. Появилися бруньки на деревах, вилазили корінці з-під землі і ми їх скоріше поїдали, чим вони встигли вилізти. А коли достигала пшениця, ми рвали налиті молочком колосочки і висмоктували їх. Дізналися наглядачі полів колгоспу, розганяли нас і так били батогами, що ми падали на землю і кричали: «Рятуйте, рятуйте, вбивають».

По селі їхали габрою і збирали мертвих, закопували в одну яму. Мій братик був останній, котрого хоронили з церви. Церкви закрили, хрести познімали. Навіть жиди, які

вели торгівлю з татом, плакали, як везли Сергійка на похорони і казали: «А що б сказав Яків, побачивши таке?»

Після довгих років на каторжній роботі Балтімору, батькові дозволили вернутись в Україну. Приїхав і застав лише мене. Пригорнувши запитав: «Хочеш їхати до мами в Сибір, чи будеш чекати поки вона повернеться?»

Хай мама приїжджає до нас», — з плачем відповіла я.

Мама почала готуватися до зустрічі з нами. Позичала гроші у жінок, ще тяжче працювала, щоб скоріше випустили. Не дочекалась. Пішла на станцію, купила квиток, покинула все і на другий день сіла на потяг і їде. Аж ось проходить контролер і, побачивши що білет ще не дійсний, зарано зловила потяг — оштрафував її на 25 рублів.

Приїхавши в Україну, пішла до свого брата Івана. Його жінка приготувала обід, сіли за стіл, аж бачать їде якийсь чоловік. Мама каже: «Це вже за мною!» Забрали маму в міліцію в Емільчино. Все розпитали і наказали, щоб за 24 години зібралася їхати туди, звідки приїхала.

Тато довго шукав роботи, ніде не хотіли його приписати, таки знайшов і ми з мамою поїхали до нього. Тато казав, якщо його звідси будуть виганяти, то піде і покладе голову під потяг. Ми з мамою плакали й просили: «Не говоріть таке і не думайте. Це ж буде великий гріх для Вас».

Наступила друга світова війна. Німці наступають на Україну. Ми знову зажурилися. Що тепер буде? Поб'ють нас.

Та ось тато вертається з полону, німці його піймали на дорозі і почали допитувати, чи він не жид, бо тато був такий худий, зарослий бородою, дійсно наче жид. Показав документи, оправдовувався — таки випустили.

Під страхом війни якось пережили той страшний воєнний час.

Німці відступають з України. Тато й каже: «Все покинем і поїдемо в Польщу. Не так далеко до кордону». Якось нам вдалося потрапити в Дубне, потім Рівне. Там ми зустріли українців, які допомогли нам там перебути. Згодом заїхали

Ольга Ільків

аж у Польщу. Ми з татом дістали працю. Я як лаборантка, а тато як огорожник. Мали малюсіньку кімнатку і так мучилися.

Підходив фронт і ми знову втікаємо аж до Солтау.

Закінчилась війна. Організовано табір переселенців Мунстер, Гайденау. Після довгих років таборового життя відїхали на поселення в Австралію. Покійний батько завжди дякував Богові за таке добре життя в цій країні, завжди казав: «Це Богом бережена країна». Був здоровий, веселей, любив помагати скрізь і всюди, навіть при побудові церкви в Гренвілі втратив два пальці та не захотів шукати відповідної компенсації.

Завжди казав: «Щоб Бог дозволив побачити Вільну Україну». Та не вдалося. У Великодню суботу 1977 року помер на серце.

Хай йому австралійська земля буде легкою.

Стільки, скільки ця людина пережила і перемучилася в своєму житті, вона дійсно заслужила на нагороду від Господа Бога!

В соту річницю від Дня народження складаємо китицю квітів і молимося, щоб Господь Бог нагородив його за доброту і любов до всього свого.

Царство Вам, Тату, Небесне, хай чужа, але привітна австралійська земля буде Вам легкою!

Ваша дочка Оля
мій Мужі Діти

* * *

Плач собаки

Пройшло 60 років, а я ніяк не можу забути того, що бачила в дитинстві, маленькою дівчинкою в шість років. В 30-х роках Радянська Влада почала розкуркулювати заможних селян, котрі не хотіли віддавати все господарство і йти в колгосп.

Вночі група активістів заходила до родин, вибраних на розкуркулення, а їх було аж 32, і забирала голову сім'ї в кожній хаті. Попав туди і мій батько, Яків Павлович Герасименко, мавши 34 роки. Ми, діти, рано встали, бавимося, але зауважили, що мама чогось плаче, пораючись біля печі. Раніше було мама посилала нас бавитися надворі, а тоді кликала всіх на сніданок. Тепер поставила сніданок на стіл і сказала: «Сідайте, діточки. Снідайте».

Ми підбігли до мами і з страхом питаємо: «А що сталося? Чого ви плачете, де наш тато». Відповідь була коротка і дуже сумна: «Забрали Вашого татка!».

«Куди, куди, мамо, забрали татка, що татко комусь зробив?»

Ми також почали плакати. Мама обняла нас, поцілувала і заспокоювала, що татко може вернеться.

Всіх забраних господарів міліція завезла до збірного пункту в місті Емільчино, заздалегідь приготовленого для тих людей. То була величезна площа, огорожена високим плотом, а кругом стояла міліція. Кожної ночі хтось із сім'ї арештованих ішов туди, щоб передати хоч якусь їжу, бо там їх не годували і були вони такі виснажені, що з голоду помруть по дорозі в Сибір.

На другий день мама взяла мене з собою, ми йшли пішки сім кілометрів. Прийшли, ходили, зазирали в щілини,

наглядачі розганяли жінок з дітьми, а їх було тисячі таких, як ми з мамою. Вибивали сучки в дошках, щоб хоч через дірочку побачити рідних. Мама сказала: «Заглянь у ту щілинку, там тато». Тільки підбігла до дірочки, наглядач побачив і сунув туди палицею, вдаривши мене в лоб. Дякувати Богові, що не в око, а то був би вибив. Я дуже злякалася й почала кричати, бо рана дуже боліла.

Не дали нам передати їжу. Відходячи додому мама розмахнула пакунок з їжею і перекинула через пліт. Може хтось знайде. Плачучи йшли додому.

Через тиждень арештованих запакували в товарні вагони і повезли на будову Біломорсько-Балтійського каналу.

Дев'ять місяців жили без тата. Комуністи почали забирати жінок. Забрали й нашу маму. Всіх дітей репресованих батьків викинули на вулицю і сказали: «Якщо хтось спробує забрати дітей, буде розстріляний».

Трохим, мій дядько, відступив і сказав: «Бийте, стріляйте, я цих ангелят на вулиці не лишу». І так забрав нас до себе.

Таке було «щасливе» життя дитяче в Радянському Пеклі.

* * *

Та це ж ми — люди, а тепер розповім Вам, що й собаки там горювали.

Для полювання на зайців мій батько купив хорта. Це була дуже мудра й дорога собака. Аж ось прийшов наказ, щоб усіх псів тих господарів, котрих арештували й вивезли без суду й без причини — постріляти. Ще й тепер не можу собі уявити: чому?

Одного дня шість дорослих хлопців по 20-25 років їхали гарбою і направо й наліво стріляли невинних собак. Попало й нашому Гончи, хоч він і був у дворі. Він так сумно вив. Мама затигла його в хату, а він так плакав, сьози текли струмками. Мати сказала: «Дивіться, діточки, як Гончи (так ми кликали свого песика) — плаче. Тих сліз я ніколи не можу забути, хоч то й тварина, а як згадаю плач Гончи —

нашого песика, то й сама плачу.

У моєї Хресної мами Марти Любич жила її сестра Катерина, а її чоловік був священиком. В них був хатній білий кучерявий песик, по дворі сам не бігав, хіба з кимсь. Отже, ті батраки (так їх звали чомусь) зайшли до хати, взяли песика, винесли в сад і... повісили.

Пізніше забрали отця Капустянського, він і помер на засланні.

У дворі Гордія Левченка бавилися діти і ті «батраки» кинули кусочки м'яса з отрутою, що ніхто не бачив. Ще в іншому дворі кинули пса в криницю.

Діти й старші жінки дуже боялися тих «батраків» і зі страху гарно віталися з ними: «Слава Богу, хлопці!», а вони відповідали брудними словами. Таке було життя в комуністичному «раю».

* * *

По деяких селах на початку колективізації брали матерів із дітьми і вивозили на Сибір, а через таку зміну погоди і голод, діти вмیرали у вагонах, не доїхавши до Сибіру.

Мій тато оповідав, як він працював на Біломорському каналі, привезли потягом великі скрині. Тато запитав: «Що там скидають?»

Один із працівників повернувся й крізь зуби процідив: «Он бачиш жінки у вагоні, а це їхні діти, не витримали — померли».

Пізніше люди написали моїй мамі, що мій маленький братик помер з голоду, а був же він такий розумний і побожний. Було, як тітка Текля поставить нас на коліна Богу молитися, а я гляну якось вбік, то він потім похвалиться тітці, що Оля не хоче, щоб батьки вернулися з Сибіру. Дуже дивно, звідки він знав про смерть людини? Ось як Сергійко лежав опухлий і в горлі давило, він просив: «Як я помру, положіть мені в труну татову шапку, папір, олівець, фото батшків, то я буду їм листа писати».

Ольга Ільків

Мама сплавляла ліс на Байкалі, а почувши про смерть Сергійка з голоду, плакала, кричала, рвала на собі волосся, проклинала бандитів. Тато в той час сидів у тюрмі з якимсь священиком і той відправив у тюрмі панахиду за спокій душі Сергійка.

Плач, горе, смерть. Коли ж тому буде кінець? А скільки людей ще і тепер «жаліють» за тим «радісним» радянським життям?!

Дай Боже, щоб те ніколи більше не повторилося, щоб Україна дійсно стала вільною і щоб яничари зникли з цього світу.

* * *

15.10.1965 р.

Пригоди з коровами

Хоч це було так давно, але забути про ті події ніяк не можу. А було це ще в 1929 році, коли я мала приблизно шість рочків, і коли батьки про щось шепотіли (щоб мене не розбудити), я почула, що до нас приходить вночі якась відьма.

Мати йшла доїти корови, а їх було аж шість, то перша корова скраю ніколи не мала молока, так виглядало, що її вже хтось видоїв. Але хто? І так кожного дня.

Пройшов довгий час і тато каже: «Я мушу підслідити, хто це робить. Може й відьма, то цікаво побачити, як вона виглядає». Всі говорять про відьом, але ніхто їх ніде не бачив.

Одного вечора тато примостився біля вікна в їдальні, сидить і чекає поки відьма загостить до корови. Десь о третій ночі почувся шерех у дворі, ніби людські кроки, тиха хода. Глянув батько і здивувався: у двір заходить молодиця — сусідка через дорогу, Оксана. Тато подумав: це ж не відьма, але що вона тут робить вночі? Далі йде з відром і заходить до першої загородки, де стоїть якраз корівка, яку ми назвали «Кралья», присідає на коліна і починає доїти «Кралю».

Тато розбудив маму і вдвох тихенько побігли до хліва.
«Що ти тут робиш, нечувана відьмо?», — питає тато.

А вона: «Ви маєте багато корівок, а я ні одної, діти хочуть молока.

Вона мала троє дітей і чоловіка. Та огород в них стояв

бур'яном зарослий, хата запущена, А вони літом полягають під яблунею і відпочивають. Часом підуть до когось допомагати, але тієї платні ніколи не вистачало на життя.

Тато каже: «Я тому не винний, що в тебе немає корови, ми всі важко працюємо, ти б мусіла попросити допомоги, а не красти. «Бачиш, жінко», — каже тато до мами, — тепер ми знаємо, як виглядають відьми, не треба десь їхати, щоб побачити їх, вони тут — доморослі».

Пройшли роки. Батьки повернулися з Сибіру, приїхали в Україну. Оселилися в радгоспі біля Ніжина. Їм дозволили купити корівку, тато збудував їй хлівець, де по-сусідськи, в куточку, спало маленьке порося. Воно присувалося до корівки, як вона лежала, і ссало її. А коли мати приходила доїти корівку, в неї було мало молока. Тато й тут припильнував, що то за відьма була — це було поросятко.

Наступали великі зміни в житті. Тих, хто повтікали з тюрми почали вивозити з радгоспу. Де дітись? тато так тим перейнявся, що вже хотів кинутись під поїзд, що проїжджав з Ніжина в Чернігів. Ми з мамою якось упросили його і він почав шукати іншого місця праці. Знайшов у Куликівці, біля Чернігова. Та треба ж і корівку туди перевести. Попросили старого чоловіка і він за тиждень привів її, доставши добру плату.

Жили ми там до літа 1943 року. Війна. Німці відступають з України. Ми дуже боялися. Прийдуть комуністи — знову заженуть в Сибір. Батьки рішили втікати на Захід, в Польщу. масово втікали люди. Ми приєдналися до однієї сім'ї. корівку прив'язали до їхнього воза, а вона не хоче йти. Я її ласкаю, обнімаю, а вона вперлась і ні з місця. Я бігаю, плачу, що будемо робити без тебе, Галочко, а вона так пручалася, що аж налигач ввірвався, зірвалася і побігла в шкільне подвір'я.

Заплакала я гіркими сльозами. Час їхати в невідомий світ, а вона, бідна, не захотіла йти на «еміграцію», любила свій край, де родилася й виростала.

Вже більше п'ятдесяти років, як те відбувалося, а мені

Ольга Ільків

часом думається, чи повернулася корівка туди, де ми жили, чи її вбили?! Часом думаю, що навіть тварина не хотіла покидати рідний край, а ми, бідні, пішли у світ, рятуючи життя, не знаючи куди.

Навіть батьки тяжко плакали, що наша годувальниця — корівка покинула нас, не пішла, як ми на еміграцію

* * *

Учитель

Витає вчитель понад Раєм,
Обличчя в зморшках і бліде,
Охриплим голосом благає:
«Впустіть туди мене».

А що робив козачий сину?
Чим заслужив ти місце серед нас?:
«Та був учителем у школі,
В Центральній школі довгий час?»

І двері Раю відчинились,
Святий Петро сигнал подав:
«Заходь сюди, бери Бандуру,
В житті ти досить пекла мав».

* * *

Любов до книги

Любіть книжку, як дитинку,
Для науки й відпочинку.
Вона всім допомагає,
Як у світі жить навчає.

Носіть книжку із собою,
Для розваги та спокою.
З неї мудрість зачерпнете,
Якщо розумом не втнете.

* * *

Галя Радянська
(правдива розповідь)

За сорок кілометрів від славного міста Конотопу, де Ніжинський полковник Григорій Гуляницький, за один день розгромив «Квіт московської кінноти» князя Трубецького, розляглося велике село з подвійною назвою Чернеча Слобода.

Широкі полоси темно-зелених берегів, покривають кучеряві верби, гнучкі лози та гостролистий очерет, огортають плесо повноводних ставків, перегороджених двома греблями.

Споконвіку пливуть колись чисті води ставків і, доповнені напливом води весняних струмочків, переливаються через лотоки греблі, віддзеркалюють мальовничий куточок природи, а тихими вечорами, жаданою прохолодою чарують душу й тіло втомлених працею чернечан і, під тьохкання соловейків, маленькими потічками розливаються далеко за селом по зеленій леваді.

Назва села походить від свободи, що її мали давні поселенці з Тихого поля. Краса навколишньої природи привабила також ченців Київських Монастирів, котрі в той час мандрували по Україні поширюючи Українську Православну віру серед тубільного населення.

За переказами старожилів, Ченці — чернеці (а звідси й назва села Чернеча) поставили на лівому березі Стару Церкву, а через тридцять років, спільними силами побудований шедевр архітектури — Нова Церква з позолоченими хрестами та стоголосими дзвонами.

Спокійніше жили селяни після війни й революції,

любувалися плодами своєї праці: відбудували школи, лікарню, крамниці, вітряки, олійницю і навіть паровий млин.

Наступив 1929 рік. Як грім серед білого дня прийшов наказ з району: «Розкуркулити й вислати за межі України найбагатшого селянина і всю його сім'ю — Ткаченка. Майно передати в руки артїлі».

Точно через два дні з обгородженого високим парканом подвір'я Ткаченків виїхала дивна карета, доверху нагромаджена достатками. Зібравшись з усіх куточків села, групами стояли приголомшені люди. Такого вони ще не бачили. Мовчки проводжали сім'ю Ткаченків у невідому подорож. Дехто навіть просльозився: «Чому? За що? Як то так? У когось вирвалося неподумане: «Так їм і треба! Десять десятин землі».

«І нам те буде,» — зітхнувши прошепотіла жінка. «До нас не дійде», — заперечив грубий чоловічий голос.

За тиждень в чепурному маєтку Ткаченків розмістили контору Артїлі, а в дубові стайні загнали худобу записаних в Артіль, звезли реманент.

Та як каже наша приповідка: «Гуртове, як чортове». Не пройшло й року — маєток Ткаченків розтягнули по кілочлах, двір опустів, тільки цегловий будинок стояв, як гриб серед лісу. Там помістили Сільраду та Аптеку.

З кожним роком гіршало життя. Непевність і страх панували між людьми. На селян накладали непосильні податки: хлібоздачі, м'яса, яєць, молока, насильно заганяли в колгоспи. Бригади активістів лазили по подвір'ях із залізними прутами, вишукуючи, можливо, закопане зерно.

На стінах будинків появились написи: «Ліквідуємо куркуля, як клясу». Ліквідували і вивозили на Сибір. Нагло розстрілювали без провини. Закрили церкви. Священний Собор Української Православної Церкви розігнали, владик знищили. Релігію оголосили поза законом.

Наступив жорстокий 1933-й рік. Стару церкву розібрали до останньої цеглини. Залишилася глибока яма замість церковної споруди. Прийшла черга і до Нової церкви —

шедевр архітектури. Познімали позолочені хрести, стоголосі дзвони. Та розібрати корпус церкви з півтораметровими стінами — не змогли: вапном залита цегла розпадалася на піщинки під ударами зубил та молотків. Залишили. З історичної пам'ятки минулих століть — з'явилися кам'яна руїна. Чорні дні золотої весни того жахливого 1933-го року мляво тягнулися в сіру даль, покривалися похмурою млою нежданого лиха, котре грізно насувалося на мирний люд. Запланована московська суцільна колективізація селян перетворилася на суцільний голодомор, рівного якому не бачив цивілізований світ минулих поколінь.

Втоптаню доріжкою села Чернеча Слобода, колись вільного навіть від горезвісної панщини, пересуваючись непевними кроками з ноги на ногу, посувалася молодиця з малятком на руках. Біля щойно спустошеної садиби розкуркуленого селянина Михайла Нішти — стала. Лівою рукою взялася за уцілілий стовпчик поламаного забору. Сили покидали обважніле тіло знедаленої. Поволі спустилася на зелену траву. Сіла. Підібгала опухлі босі ноги під себе. Лагідно поклала праву руку на голівку дитяти, захищаючи його від жару немилосердного червненого сонця, а розпростерта долоня лівої — похилилася на килим зеленої трави, благаючи: «Хліба». «Водички для дитяти».

Дитя спочивало. Настирлива муха лазила по його замурзаному личку, залоскотала ніздрі кирпатенького носика. Воно здригнулося. Чхнуло й заплакало. Жінка теж ніби прийшла до пам'яті, пробудилася, відкрила обважнілі повіки засмучених очей, здивовано глянула навколо: «Де я?» Рвонулася встати — не могла. В пелені лежало немовлятко — крихітка погаслої любови, блимаючи синіми оченятами. Крапля сили вернулася до тіла, виснаженого голодом. Гострий біль пронизав серце молодої матері з жалю за долю беззахисної дівчинки, помираючої голодною смертю.

Безпорадно звела заплакані очі до неба: «Боже! За що караєш мене і моє любе дитятко?».

Насилу підвела опухлу руку, вийняла з пазухи грудь. Дитя інстинктивно притисло пошерхлі губки до пожовклої шкірки грудей матері, знайшло сосок та він був порожній, як осіння маківка випадково занесена в темний гай.

Нестерпний біль кольнув у серце знову. Конвульсійно здригнулося тіло. Набій хилилася голова. Безсилі руки опустилися. Останній подих і недоспіле життя молодої жінки відлетіло безслідно в інший світ. Зникла голодом змарнована людська душа. За що?!

Сонце зайшло за південь. З лікарні йшли дві дівчини, почувши хриплий плач дитини поспішили до садиби Нішти. Стали. Глянули на бліде лице жінки з піввідкритим ротом — здивовано переглянулися: «Теж мертва. Дитя ще дише».

Взяли дитя, обкутали і понесли в лікарню, положили на подушечку, з марлі зробили соску, почали годувати: «Може виживе».

В Сільраду донесли, що знову померла з голоду невідома жінка і лежить під тином Ніштиного двору. Саме в той час був у Сільраді секретар Райпарткому Йоахим Журид з своїми партійними колегами та головою Сільради. Звернулися до нього. Журид щось буркнув голові Сільради і поспішно залишив приміщення. Голова наказав черговому: «Засипати землею разом з іншими у тій ямі на Притиківці».

У лікарню прийшла нічна зміна. Дівчинку помили, переповили, навіть вазеліном помазали пошерхлі губки і кирпатенький носик маляти. Дівчинка віджила і тепер гарненько виглядала. Всім сподобалася. А чия вона? Яке її ім'я? Хто її рідні? Не знали. Тільки й знали — мати померла з голоду під тином.

На ранок прийшов доктор. Чергова сестра похвалилася, що якась жінка померла з голоду недалеко Сільради, залишилася маленька дівчинка-сирота, без імени, без родичів, що з нею робити?

Трохи подумавши, доктор порадив сестрі звернутися в Сільраду зареєструвати народження дитини. Так і зробили. Кулина взяла малятко і обережно понесла на реєстрацію в

ЗАГС-і.

Секретар Сільради Гусак Андрій Кузьмич ласкаво привітав Кулину з дитиною, посадив її на зручнішому стільці і почав розпитувати, що трапилося, де взялася ця дитина. Зайшли ще дві жінки і порадили дати дівчинці поширене українське ім'я Галя. Та тяжче було вигадати відповідне прізвище. Довгенько думали-гадали. Нарешті Кулина відважилася висловити свою тривожну думку, що так, як дитину знайшли в час Радянської влади, хай буде дитина радянська.

В офіційній книзі «Запис Актів Громадянського Стану» секретар записав приблизну дату народження дівчинки невідомих батьків. Ім'я — Галина. Прізвище — Радянська. Галя Радянська.

А в мініатюрній приватній книжечці секретар сільради Андрій Кузьмич Гусак занотував дрібним шрифтом смерть безіменної матері Галі — «невідома», число померлих з голоду чернечан, записаних в тій книжечці доходило до двох тисяч.

Так вийшла в дивний світ українська дівчина з плямою жорстокої доби комуністичної тиранії — Галя Радянська.

* * *

Галя жива...

Після публікації у «Вільній Думці» правдивої розповіді під назвою «Галя Радянська» про Український Голокост 1933 року нам вдалося розшукати ту Галю, котру знайшли дві молодиці у пелені померлої з голоду матері під тинем Ніштиного двору в с. Чернеча Свобода. Проходячи неподалік того двору жінки почули охриплий жалісний плач дитини. Наблизилися і вжахнулися... На траві сиділа змарніла жінка з похиленою на паркан головою — мертва. В пелені — дитятко.

Налякані «несподіваною знахідкою», жінки вжахнулися і, глянувши одна на одну, обережно взяли малятко з рук померлої і поспішно понесли в лікарню. Там її помили (а то була дівчинка), дали щось їсти і, з надією що виживе, приготували до життя.

На ранок, за порадою лікаря, занесли дівчинку до ЗАГСу, зареєстрували під іменем Галя Радянська. Ніхто не знав чия то дитина.

В жахливий час голодомору в Чернечі було створено «Колектор», туди зносили безпритульних дітей, батьки яких були ще живі, а вже так виснажені довгими місяцями голоду, що не знали хто вони, підсвідомо сновигали спустошеними вулицями села.

Галю виписали з лікарні і теж віднесли в Колектор, де дітей годували «баландою» аби не вмерли.

Та як кажуть: «В світі не без добрих людей» — бездітна пара Явдоха та Сашко Фенченки без жодного оформлення паперів забрали Галю додому, по-своєму удочерили її, добре

Тихін Корінець

виховували і мріяли про те, як то гарно буде на старості літ мати когось, хто догляне їх, догодує до смерти і належно похоронить.

Вибухнула війна. Розгромили Колектор, почали розшукувати, чиї були там діти. Прийшла черга й до Галі, хоч вона й мала прибраних батьків. Виявилося, що Галя має близьких родичів, а її правдиве ім'я та прізвище Варвара Лазарівна Кульг..., навіть зостався в живих на рік старший братик Григорій, котрого покійна мати перед страхом голодної смерти в розпачі, зоставила самого в хаті, а з Варкою на руках пішла шукати порятунку.

Пішла та не знайшла. Голодом знесилена померла під тинном недалеко Сільради.

Почувши, що Варка жива, родичі почали вимагати, щоб вона повернулася до них. Та Явдоха з Сашком так полюбили «Галю», так зжилися з нею, що ні за які гроші не хотіли розлучатися з нею. Справа пішла в суд. Допитували свідків, брали кров і беззастережно ствердили: «Галя-Варвара — наслідниця родини Кульг... і повинна повернутися до них.

Майже насильно забрали Варку, хоч там виростала вона чужою, жила прихованим життям, завжди задумлива, мовчазна, з братом ішла до школи. Ніколи не питала про свою долю, чи долю своїх батьків. А як піросла виїхала на працю в Суми. Ніколи не одружилася.

Тепер Варвара Лазарівна живе в Сумах, на пенсії, слаба. Її доглядає племінник Михайло (Мишко). Чудом врятувалася Галя-Варвара від голодної смерти, а Шрам голоду навіки зостався на серці ні в чому не винної жінки-українки.

ПС. На прохання рідних повне прізвище Варвари стримано.

* * *

Із щоденника Гусака Луки

«27 червня 1933 р. Надворі дощ роботи ніякої, городина гине через надмірну сирість, жито не наливається. А до цього другий день живем без хліба. Їжі зосталось мало, а до жнивів часу багато, скрізь панує жах смерти голодної, з дому уже страшно іти дньом, голодні заходять у двір... беруть що попало очевидячки. Сьогодні померли з голоду сусіди Барабаш Іван, Макаренко Тихон Яхремів давніш днів за два померли Вихтарова Тетяна, Макаренко Яхрам Луки Вихтарового з дев'яти душ лишилось двоє. Спаський Михайло, Іван і Явдоха, Линник Петро, а дітей і не перелічиш, кандидатами на смерть остались жінки і діти померлих, щоб спастись від голодної смерти ріжуть коней своїх і крадених не думаючи що буде далі.

Майборода Володимир, який зроду не взяв чужої копійки зарізавав крадену коняку. А на другий день у нього забрали м'ясо. Мертвих хоронити ніхто не йде охотно, похоронних процесій ніяких більшість заривають без ніяких гробів. З смертями Вихтарівка (вул) пасе задніх, на других участках по 9 душ на день і по дві в дворі, люди які ще ходять в більшості схожі на мощі.

Голодні смертні мене розтривожили ніччю не спав, являлись різні привиди, прийшлося всю силу волі прикладать на боротьбу з галюцінаціями на ранок з'явився страх за життя і бажання смерти.

В селі панує бандитизм, жити не спокійно, щодня чуєш за грабунки і убивства, не тільки ніччю, а й дньом, кидати

Тихін Корінець

двора без нагляду ніяк не можна, люди голодні ідуть прохати, а чуть де можна крадуть.

Малих дітей страшно кидати самих, доходить до того, що при пограбуваннях і убивство. В селі самий жахливий голод, люди мруть щодня по десять і двадцять душ на ходу, хуже за всяку епідемічну хворобу, як одноосібники так і артільці, дійшло навіть до людоедства, а що торкається диких дохлих тварин, то це звичайна річ.

На Притиківці два брати зайшли до сусідки вдови, вона була на полі, а дома була дівчинка 12 років, забрали все в хаті, а коли дівчина ускочила з криком до хати убили дівчину і втекли, через тиждень їх половили, люди хотіли їх побити — міліція не дала. На участку Заярівка в однім дворі вмерла дитина, з'їла мати, а другу дитину найшли мертву в хаті в скрині сховану на м'ясо.

Чуючи ці події робиться великий жах страшно й ходити одному та ще й вечором.

Мертвих людей ніхто не йде хоронити, лежать по 3-4 дні. І коли вже велить голова то закопують без усякого обряду і без ніякого гробу, як звичайну тварюку.

Раніше по вечорах було бачиш веселі обличчя і чуєш розмови, особисто молодіж про любові — тепер уже прожив дома більше двох місяців нічого більш як горя не бачив (щойно повернувся із заслання ТК), було як вечір ідучи з служби чую співи соловейка, а з ним невгаваючі співи, музика, сміх і танці молоді, тепер тиша не чуть ні співів, ні музики, лише чуєш сумні вісті: той умер на дорозі, а той в селі під забором».

П.С. Правопис автора і пунктуація збережені.

Дещо про автора Щоденника

Гусак Лука Левкович був людиною інакшою, як інші, був досить «мудруватий», мав багато заборонених книжок

Тихін Корінець

(з його сином Левком я ходив до школи), любив книжки і любив горілку.

Він вів Денник про те, як ходив до школи, як його посадили в тюрму, як брав другу жінку повернувшись з заслання, а головне, в Щоденнику записував про все те, що відбувалося в селі під час жахливого голодомору 1933 року.

Перед війною замурував ті Денники у комині і аж після смерті у 1990-му році, його невістка Гусак Наталія Іванівна, учителька історії знайшла ті Денники і повідомила в Районний Архів Бурині.

Приїхали кореспонденти газет. виписали те, що їх цікавило і помістили замітку в газеті «Сільські вісті». Потім приїжджав журналіст і майже вимагав віддати йому ті матеріали, але дочки Наталії Іванівни не дозволили: «хай буде пам'ятка про діда Луку».

Один примірник Денника в загальному зошиті взяла дочка Наталії — Лідія (живе тепер у Львові), а другий мають внучки.

Для шкільного музею села Чернечі Слободи Любов Константинівна виписала все з Денника і ті відомості зберігаються в Музеї, як пам'ятка про жахливі події того навмисного голодомору 1933 року в с. Чернеча Слобода.

Довго перед війною і за часів тимчасової німецької окупації Секретарем Сільради був Гусак Андрій Кузьмич (нерідня Левкові) і вів запис померлих з голоду чернечан у мініатюрній книжечці, яку з гордістю показував нам у 1942-му році.

Поіменний запис жертв голодомору доходив до двох тисяч. Доля тієї книжечки ще невідома.

Тихін Корінець

* * *

Йосип Крекча

Повстанці на Волині

Події відбуваються на Ковельщині під час Другої Світової Війни. Для кращої орієнтації подаю короткий опис місцевости.

На шостому кілометрі від Ковеля з обох боків шосе розташоване село Дубове, далі йдуть Дубівські болота, а за ними густий дубовий ліс Колдуби. Частина шосе, що проходить через болото, збудована на високо насипаній греблі. Недалеко звідси — село Секунь, а далі Секунський ліс.

Після того, як прогула німецька артилерія далі на Схід в село Облапи приїхав Михайло Пугач до Кузьми Гонтаря. Знайомі ще з Першої війни. Пугач говорив: «Склася ситуація, що вимагає від нас необхідної дії. Потрібно зібрати старостів з навколишніх сіл і вирішити, як треба сахистити населення від пограбування їх німцями».

На зібранні вирішено: громадою перекопати шосе в Колдубах і в Секунському лісі по яких німці рухалися постійно, перевозячи постачання на фронт. На перший поклик з навколишніх сіл прибуло 600 возів зі зняттям. Близько 25 метрів греблі розібрали на п'ять метрів глибиною. Німці скоро довідалися про те — прислали своїх саперів. Нарубали дубини, зробили об'їзд з лози та засипали піском. Ця ідея невдала. Пішов дощ, розмив пісок, а слизька лоза плуталася під колесами авт. Переїзд став болячкою для

німців.

Багато сіл Ковельщини прилягають до річки Турії, де скрізь росте ліс. Ще перед війною вирубано смугу старого лісу і засаджено молодим.

При відступі Радянських військ (скороспішно) досить велике число молодих комуністів Ковельщини виїхали з ними в глиб Росії. Там їх добре вишколили, як треба битись в боях партизанки, відібрали провідників і зі зброєю повернули назад у Волинські ліси. Десь біля шістдесяти осіб скинули біля села Облапи на парашутах. Один з них упав на дерево і загинув. Два прийшли в Облапи на розвідку і заховалися в коноплях. Діти, котрі бавилися в дворі все це бачили і розказали своїй матері. Відразу було повідомлено українським повстанцям в лісі. Ті скоро з'явилися і наказали: «Роки вгору! Зброю залишити!».

Новоприбулі були дуже голодні, попросили їсти. Їх нагодували. За обідом партизани розповідали, що в лісі є багато зброї, набоїв, а також один з них забитий. Забитого партизана зняли з дерева і відвезли до матері в село, щоб поховала свого сина по-людськи. Потім забрали всю зброю і завезли глибоко в ліс де в землянках перебували повстанці.

Пугач був головним командиром українських повстанців. Серед своїх хлопців вибрав молодого з кличкою «Сивий» і передав йому зброю. А був той «Сивий» не хто інший, як Мирон Гушенець. Він навчав хлопців, як вживати зброю, а призначення їх — чатувати німців на Секунському перекопі. Німці в глиб лісу не заходили, трималися чистого поля і посувалися в супроводі танків, які грузли в болоті. Наші люди, особливо ковалі, користувалися з цієї нагоди — відкручували все, що могли для власних потреб.

В Ковелі німці залишили адміністрацію та сім українських поліцаїв. Вони займалися збиранням контингенту, висилали молодь на роботу до Німеччини. Повстанці перехвачували вози зі збіжжям, відвозили те в глиб лісу і сповіщали про те селян. Поліцію також ловили й завозили в ліс, телефон між Ковелем і німецьким військом

перерізали.

На перекопі 1943 року убитий німецький генерал Літке з своєю охороною повстанцями на чолі з Михайлом Грушинцем. Генерал їхав в Україну щоб заступити Гауляйтера Коха. Німці за це жорстоко мстилися.

У лісі число землянок збільшувалося, молодь постійно прибувала до повстанців, між ними і багато молодих дівчат.

У лісі хлопці виробляли цеглу сирівець, будували печі, жінки пекли хліб, готовили обіди. Навіть худобу з села переганяли в глибину лісу до новозбудованих кошар.

Українські повстанці вели постійну боротьбу з Радянськими партизанами, які були безпощадні до наших людей: грабували все, що попадало під руку. Москва кинула «істребітельний батальйон» на боротьбу з нашими повстанцями і вони змушені були покинути ліс або згинути.

Мій брат не був у лісі, а жив з дружиною й дочкою в Облапах та перевозив пошту повстанцям. Після великої поразки під Волгоградом стало ясно, що німці війни не виграють.

Ольжич наказав переправити більшу частину повстанців у прикарпатські ліси. Боротьба у Волинських лісах продовжувалася до приходу Радянських військ. Ліс був оточений і повстанців виловлювали, хоч багатьом вдалося втекти на Захід. Арештували всю родину, братову дочку Ганю і сина Василя без суду запакували в товарні вагони і вивезли в Норильськ. Там вони працювали в копальнях 10 років. Братова дружина там і померла. Кінчився строк виroku і їх вивезли в Лен Кузнець, де їм дозволено рубати ліс і будувати доми. Дехто поїхав на Волинь, але там їм не давали роботи і вони повернулися назад. Тут вони організували хор і співали українські пісні, Та недовго. Хор був зліквідований, бо український. В 1976 році я відвідав брата 82-х річного, здоров'я дуже слабе і через два місяці він помер, а я повернувся назад до Австралії.

* * *

Міраж
(гомореска)

Мої шановні слухачі!
Хочу признатися я Вам,
Що я пишу вдень і вночі,
Хоч і не рад вже собі сам.

Часом на пляж я виїжджаю,
Лягаю просто на пісок.
Здається, що відпочиваю,
А в голові є рій думок.

Вони хлилюються і б'ються,
В мене розбухла голова,
Та на папір самі кладуться
Усі, що трапляться слова.

Думкам моїм немає ладу
Вони літають у просторі,
Та наді мною мають владу,
Як має владу хвиля в морі.

Вони розсіяні, розбиті,
Одні другим наперекір.
Товчуться мов несамовиті
Й самі лягають на папір.

Я вже писати зарікався,
З того сміявся лиш в кулак,
І сам від себе я ховався —
Не можна стриматись ніяк.

Йосип Крекча

До книголюбів часто йду,
Хоч сам я не читаю.
Я тільки того часу жду,
Щоб випить чашку чаю.

У гості знову манить пляж,
Урочий гуркіт океану,
Можливе це лише міраж...
Та я писать не перестану.

* * *

ПОДАРКА

Був дощовий, осінній день. В цьому році не було в Україні «золотої осені», вона прийшла несподівано, холодна і мокра. Малий Петрусь дивився крізь заплакані вікна на стихійний водяний потік, що бурхливо летів по дорозі. Раптово він помітив, що щось живе бовтається, чіпляючись за кожну пливучу гілочку, намагається вирватись із стихії, але швидка вода несла все, не дозволяючи бідній істоті звільнитися від залізних обіймів потоку.

Петрусь, не дивлячись на зливу, вибіг на вулицю. Холодний дощ зразу обілляв маленьке тіло хлопчика, залишивши на ньому ані сухої нитки. Не зважаючи на зливу, біг понад дорогою за течією, вже добре розпізнавши, що та жива істота — то було маленьке цуценя.

Поки що Петрусь не міг допомогти песику, тільки біг вперед, куди неслась вода. Але на щастя, там, де дорога завертала, посередині її, зламало вітром невелике дерево і воно затримувало рух течії і все, що вона несла.

Цуценя теж зачепилося за гілля дерева, і хлопчик зміг його звідтіль легко витягти. Воно маленьке, перелякане, змерзле, дрижало і тулилося до його мокрої одежі. Петрусь розстібнув сорочку і поклав цуценя собі на груди. Воно було, як крижинка, холодне й мокре. Врятувавши песика, герой побіг з дорогоцінним тягарем додому.

Мати була дуже здивована, бо не бачила, коли хлоп'я вибігло на вулицю. Побачивши песика та промоклого Петруся, мати хотіла його висварити за те, що в таку зливу вибіг на вулицю, але було пізно про це говорити, а треба було швидше переодягати малого в сухий одяг, щоб не застудився.

Після того, коли Петрусь був переодягнений в усе сухе та тепле, а песик загорнутий в мамину теплу ковдру,

хлопчик розповів про свою пригоду.

Песика мама дозволила затримати до часу, поки не довідається, чий він є. На велику радість Петруся, ніхто не відгукнувся на поміщене оголошення в гезеті про знайдене цуценя. Гордий, що врятував песика, Петрик назвав його «Подаркою», вважаючи, що злива йому його подарувала.

Батьки сказали, що це сучечка, з породи найменших псів — «чував», і що їй десь півтора-два роки. Так почалося нерозлучне приятельство Петрика з Подаркою.

Може тому, що вона була вдячна своєму рятівникові, а може тому, що мала добру вдачу, пришилася до серця Петрика і вони полюбили одне одного. Напричуд розумна і слухняна, Подарка завжди попереджала хлопчика в тяжких випадках їх спільного життя.

Один з таких випадків стався, коли Петрусеві минуло 9-ть років і вони влітку гостювали у діда й баби в селі. Місцевість була надзвичайно мальовнича: густі соснові ліси, криштальна вода річки Оскола, швидка та прозора, недалеко озеро, в якому кишіла риба; грибів-ягід не перелічити. Поза лісом безкрай поля збіжжя, серед якого горіли голівки маків та блакитнооких волошок.

Серед такої краси й простору наші приятелі провели безжурні два місяці літньої перерви від школи. В останній день перед від'їздом додому, Петрик з Подаркою бігали по лісі, ласуючи малиною, купалися в озері і не завважили, як зайшли задалеко в глиб лісу. Шукаючи стежки додому, Петрусь раптом побачив стіну вогню, яка швидко підбиралася до них. Це сталося так швидко, що за мить вони опинилися в колі вогню.

Подарка, побачивши небезпеку, заметушилася, почала несамовито гавкати, бігаючи від хлопчика до озера, що було поруч. Озеро не було дуже велике. Полум'я не встигло охопити кущі терену, що ріс на його березі. Подарка в останій раз підбігла до Петрика, підскакуючи, щоб схопити його за штанці, але була така маленька, і не діставши, лише пошкрябала йому коліна.

Перелякана, скакаючи, побігла й стрибнула в озеро. Гавкаючи й виючи, дивилася збентежена на хлопця. Петрик зрозумів, що Подарка його кличе, стрибнув у воду до неї. Разом перепливли на другий берег озера, де не було ще вогню. Подарка вискочила з води перша і, скакаючи, побігла до величезного дуба, що ріс на горбі. Під його корінням, глибоко в землі, був барліг якогось звіра, напевно ведмедя, в якому поховалися їжак і кілька зайців та білка.

Барліг був великий, очевидно господар його любив вигоди і гарно його устаткував.

Подарка, а за нею й Петрик, приєдналися до лісових втікачів. І добре зробили, бо за кілька хвилин пожежа охопила вогняним кільцем озеро і добиралась до наших друзів. На щастя огонь не мав поживи біля дуба, обійшов його і в шаленому танці понісся далі.

У логовищі дим виїдав очі, гаряче повітря душило віддих, мучила спрага, та кинути цю криївку не було жодної можливості — навколо було пекло.

На світанку Петрик виліз із схованки, вогонь ущух, лише тліли великі дерева, і дим стелився над чорним попелищем.

З великими труднощами добралися друзі до дідової хати, де на них чекали усю ніч, не на жарт стривожені дід і баба.

Побачивши їх живими і неушкодженими, баба заплакала з радощів, стискаючи Петрика в своїх обіймах, а дід перехрестився на схід сонця, дякуючи Господу, що зберіг їм онука.

Розповідаючи стареньким про свою страшну пригоду, Петрусь сказав: «Колись я врятував Подарку, цей раз вона врятувала нас обох». Подарка, сидячи у нього на колінах, уважно слухала, ніби розуміла, про що йде мова. Загавкала весело, облизала Петрусеві руки

* * *

Чорне озеро

Коли Софійка скінчила дев'яту класу з добрими оцінками, Хрещена зробила їй приємний подарунок — купила путівку в Дім відпочинку. Радощам дівчини не було кінця. Нові місця, нові знайомства, і вперше подорожувати самій. Повна свобода! Сам собі пан, ліпшого подарунку тяжко було б і сподіватися.

Стояли теплі літні дні, і здавалось дівчині, що все сьогодні навколо неї виглядає якось інакше: квіти ліпше пахнуть, пташки співають голосніше, все навколо чудове — кольорово-привабливе.

«Яка краса», — хотілося їй кричати, але, на жаль, не всі Софійку розуміли. Тільки в молодому віці, поки людина не пізнала, яке складне може бути життя, вміє молода людина так широко, безтурботно сміятися, бути в такому піднесеному настрої, який мала Софійка сьогодні.

Інтригувало дівчину завтрашнє невідоме, навіть сама подорож турбувала її трішки: їй було 17 років і так далеко ніколи сама не їздила. Радощі стискали груди і вона не знала, що робити з собою, як дочекатися завтрашнього ранку. Набридала мамі всякими дурницями.

Нарешті день від'їзду прийшов. Змучена думками, невиспана, але щаслива прощалась Софійка на вокзалі з своїми рідними. Під'їжджав потяг і несподівано вона відчула жах самотності. Горло здушили сльози. Брат заніс речі в потяг, посадив її біля вікна, міцно поцілував і, тоном старшого, наказав: «Бувай здорова і не забувай писати».

Потяг рушив і дівчина побачила, що в купе всі місця вже були зайняті. Швидко змахнула сльозу з очей, вже як доросла, привіталася з присутніми та назвала своє ім'я. Жінка, котра сиділа біля Софійки, поплескала її по руці мило, по-материнськи, сказала: «Вперше подорожуєш сама?

Нічого, початок не такий страшний, звикнеш...» Вона познайомила Софійку з своїми гарненькими дівчатами Олею і Галею, а грубенький чоловік, що сидів навпроти, сам привітався: «Я їхній батько Іван Миколайович Хоменко».

Два хлопці, трохи старших від Софійки — студенти Медичного інституту, ввічливо назвали себе: Андрій і Юрко, потім пожартували про інквізицію, бо дівчата багато розпитували про деталі їхнього життя.

Під час чотиригодинної подорожі всі добре ознайомилися і, що їх найбільше здивувало, що всі вони, дівчата й хлопці, їхали до Святогорська, в ту мальовничу місцевість в Донбасі, де крейдяні гори вкриті сосновим лісом, де протікає швидкий блускучий Дінець. Земля піщана, окремі піщинки діамантами горять на сонці. Будинки переважно білі і глянувши з гори — увінчані садками, утопають у морі квітів.

Повітря легке і чисте, здається ніби підіймає тебе у вись. Конка (трамвай, що його тягнуть коні) повезла всіх молодих у Лісні корпуси, а старших у Центральні будинки. Житлові будинки-корпуси розкидані серед лісу на великих полянах, обнесені дерев'яними терасами, де стоять бочки з різніманітними квітучими рослинами.

Олю, Галю і Софійку помістили у велику кімнату з надзвичайно широкими вікнами. З одного боку вікна виходили на подвір'я з квітучими клумбами, доріжками, обсадженими трояндами та в шаховому порядку розташованими столиками, схожими на грибки. Другі два вікна дивилися на ліс, де несміливо крізь полосу рідших дерев, блищала зелено-голуба вода Дінця.

Дівчата в повному захопленні, перебиваючи одна другу, викували: «Яка краса?! Що за ідилія?!»

Сестри вибрали ліжка під вікнами, що виходили в ліс, на другому боці одне ліжко зайняла Софійка, а на вільне ліжко поклали свої речі. Поки дівчата бігали та заглядали у шафи, хтось постукав у двері і в кімнату ввалилася невисока русява, з великими синіми очима, дівчина, обвішана з ніг до голови вузликами, пакунками, кругленька,

як і її багаж. «Вибачте, чи я попала на правильну адресу? Кімната 5, блок номер 37?» — з усмішкою спитала несподівана гостя. Поки інші дівчата зрозуміли в чому справа, Софійка прийняла нову до себе: «Очевидно четверте ліжко для тебе», — вискочило в Софійки.

Нова сусідка почала стягати з себе вузлики. Оля з Галею забрали речі з того ліжка, поки Софійка говорила з новоприбулою. «Мене звати Мариною» — сказала милим голосом русявка та простягла маленьку ручку. Софійка назвала себе, Олю й Галю, чемно привітавшись. «Так, — сміючись сказала Софійка, — ми вже не три мушкетери, а чотири». З цього моменту і почалося веселе життя дівчат, ділячи радощі, пригоди і несподіванки, а їх було чимало. Марина виявилася дівчиною гарної вдачі: весела, енергійна, з безконечними витівками.

Життя в Домі відпочинку було добре організоване, щодня оголошували розподіл годин, так, що кожен міг вибрати, як провести свій день.

«Весела четвірка», як прозвали дівчат, завжди трималася тих самих планів: разом займалися спортом, разом плавали, ходили на прогулянки, вечорами до втоми танцювали. А тепер почали турбуватися, якщо й далі будуть так «гасати», то додому прийдеться їхати босими, бо мали тільки по одній парі черевиків. «Весела четвірка» була досить популярна і їх признали як найактивнішу групу.

Час минав дуже швидко, так що дівчата починали журитися, що незабаром їм треба буде розлучатися. Марина завжди перша починала пускати сльозу, і якимось болісно у неї виходило, коли казала, що ніколи дівчат не забуде.

До кінця відпустки залишався тиждень, і в один з цих днів, під час сніданку, спортовий керівник оголосив про позапланований похід до «Чорного озера». Хто хоче брати участь у поході повинен зареєструватися, отримати сухий обід, а також мати відповідний одяг та взуття. Лісова дорога тягнеться на віддаль десяти кілометрів.

Назву «Чорне озеро» отримало з давніх-давен, бо воно

має чорну воду і бездонне. Знаходиться воно на північ від Святогорська. Досить серйозно інструктор сказав всім, що місцями ліс дуже густий, дуже легко можна загубитися без компаса, треба триматися групи.

Дівчат інтригувала ця екскурсія і «Весела четвірка» вже фантазувала, вигадуючи найнеймовірніші пригоди. Марина запевняла своїх приятельок, що вона найкращий плавець і, що «Чорне озеро має дно, а ті бабські забобони нехай їм залишаться. Вона пірне і дістане з дна пісок чи землю, як доказ цього.

Софійка, Галя і Оля теж вмiли добре плавати, але аж так ризикувати — навіщо? Нема дурних. «А ті таємниці, що про них люди говорять, відкілясь таки взялися?», — міркували дівчата.

На похід день випав жаркий, але в лісі було можливо, навіть приємно, спокійно. Хіба якась звіринка, злякавшись людського гомону, зашарудить у кущах, ховаючись від небезпеки, чи пташка жалібно зацвірінькає, сумуючи в самоті. Часом інші веселі групи радісно перегукувалися, насолоджуючись чудовою дниною.

Інструктор екскурсії, атлетично збудований молодий чоловік з правильними рисами обличчя, вже не раз більшу увагу приділяв «веселій чвірці» і часто був партнером до танців. Його часто бачили у веселому гурті. Ніхто не знав, котра з чотирьох йому найбільше подобалася, якось умів він уділяти увагу кожній так, що дівчата прозвали його «любим Митьком». Справжнє ж ім'я його було Михайло Степанович Петренко.

Десь біля першої години пополудні група добралася до того місця, де було те таємниче Чорне озеро. Серед густого лісу була невелика долина, оточена невисокими горами, а там внизу блищала вода, наче очі голодного звіра: злі й небезпечні. Навколо пахло гниллю, сіркою. Сире повітря, не дивлячись на жаркий денш, пронизувало тіло до кісток.

В озері не було життя: жодної квітки чи водяної рослинки. Рівна чорна гладь, ніщо ніде не рухнеться, навіть

і коло озера ріс такий мох, ні травинки, ні квіточки. Вода була чиста, холодна, таємничо страшна. Ми розмістилися на горі під соснами і почали обідати. Підкріпившись та відпочивши, група хлопців пішла до інструктора спитати дозволу трошки освіжитися — поплавати в озері.

«Дозволю тільки тим, хто добре плаває та уміє себе тримати у воді», — досить серйозно відповів Михайло Степанович.

«Не робіть у воді ніяких дурниць», — додав хлопцям інструктор.

Три сміливці скоро поскидали одяг і почали спускатися вниз до озера. Як тільки перші опинилися в воді і почали охолоджувати розігріті переходом тіла, за ними пішли й інші.

Дівчата сиділи осторонь, спостерігаючи плавців і фруктами докінчували обід. Марина сиділа, як на голках, не відводячи очей від озера, мов би воно зачарувало її. Раптом, не сказавши нічого приятелькам, почала роздягатися і з'явилася в чудовому чорному купальнику, що робив її кругленьке тіло струнким і елегантним. Дівчата, знаючи Маринин намір — пірнути і шукати дно в озері, зірвались з місць і хотіли її затримати, щоб не йшла до озера, але вона вирвалася з Оліних рук і вмить, ніби скотившись з гори, була вже у воді. Побігли до інструктора, наперебій розказуючи йому про намір Марини знайти дно озера.

Інструктор підняв тривогу, дав наказ: «Всім вийти з води». Молодь з неохотою почала вилазити з озера. А коли всі вийшли з води, інструктор, хлопці та дівчати переляканими очима шукали Марину, але її не було серед купальників. Почалася паніка.

Інструктор і кілька добрих плавців-хлопців плавали й пірнали, шукаючи дівчину. Це тягнулося ще довгий час. Марини там ніби ніколи й не було. Як говориться: «Зникла, як у воду канула». Зовсім пізно вночі група екскурсантів повернулася до своєї оселі. Майже ніхто не пішов вечеряти.

Алла Куц

Молодь групами стояла і розмови були тільки про сьогоднішній нещасливий випадок.

Софійка, Галя й Оля, обнявшись, сиділи в своїй темній кімнаті, не вмикаючи світла, плакали до ранку. Аж у вечорі наступного дня вони дізналися, що тіло Марини знайшли на поверхні озера, а неофіційно говорили, що в руці був жмуток трави з дна озера. Ніхто дійсно про те не міг сказати.

* * *

З Новим роком

З Новим роком вітаю Вас, друзі,
Щоб були ми здорові завжди,
Щоб нам Бог помагав в нашій праці —
Все скінчити, що ми почали.

Новий рік нехай буде щасливим
Мир і спокій несе у наш дім
І зміцняє нас духом і тілом,
Тиху радість подасть нам усім.

І не треба журитись,
Що надворі немає зими,
Що під вікнами квіти не з снігу,
А пишаються рожі живі.

Ми і так не забудемо зиму
Не забудем пухнасті гаї
І засипані снігом дороги —
Наші рідні, кохані краї.

Сумно думать, що ми так далеко
Від батьків і сестер і братів.
Та що зробиш? Так доля схотіла
Разом з щастям послала нам біль.

З Новим роком! Усім я бажаю:
Веселімоь, радіймо в цей час
Та вшануймо і край цей гостинний,
Куди доля закинула нас.

* * *

Н. М. Киянка-Манько

Йордань у Києві (Спогад)

Не пам'ятаю, скільки мені було років, але добре знаю, що це відбувалось перед революцією.

Я з татом і маминим братом пішли на Йордань (так у нас тоді казали), на Дніпро. Ми йшли головною вулицею Хрещатиком, по середині якої йшла велика прецесія, з хрестами і хорунгвами, очевидно з багатьох церков Києва (В Києві до революції було більше трьохсот церков). Хідниками також дуже багато народу: прямували в напрямку Олександрівської вулиці, яка спускалась до самого Дніпра. Ми дійшли до Володимирської гірки і піднялись на самий верх гори, так що пам'ятник Володимира Великого остався внизу, тато знайшов дуже гарне місце, якраз проти кринички з чудотворним джерелом, яка була над Набережною, на тому місці, де у 988 році відбувалось Хрещення Киян. Уся Володимирська гірка, широка і довга Олександрівська вулиця, вздовж Дніпра Набережна і на льоду Дніпра були залиті народом. Порядкова поліція ставила всіх з хрестами і хоругвами ближче до місця водосвяття. Було дуже багато духовенства, в митрах, скуфіях і клобуках, множество монахів. На самому Дніпрі стояли з льоду зроблені Престіл і великий Хрест, які були зафарбовані і на сонці переливались різнокольоровими самоцвітами. Біла Престолу була велика ополонка у вигляді

хреста.

Почалось Водосвяття, хоч стало дуже тихо, але нам не було чути (а гучномовців тоді не було) і один з служителів, я гадаю Єпископ, опустив Хрест у воду, а могутній хор заспівав «Во Йордані»... І в цей самий момент випустили білого голуба, який почав кружляти над ополонкою. Тоді випустили ще більше голубів і десь недалеко почали стріляти з гармат. Це все залишило незабутнє враження. Мій дядько пішов набрати Святої води, а ми з татом залишились чекати. Люди почали з допомогою поліції розходитись, і раптом я в далековид побачила як вискочили з натовпу декілька голих чоловіків і кинулись у ополонку, а коли вискочили, на них накинули кожухи і дали щось випити з пляшки, посадили їх в санки і кудись повезли.

Почуття і переживання цих моїх раних дитячих років, неможливо передати, але можу сказати, що та урочистість справила одне з найсильніших вражень на все моє життя...

* * *

Австралія

Велике щастя

Яка щаслива я!
Я маю Бога, Бог зі мною.
Я відчуваю ту Святу
Опіку над собою.

О, Ти Єдиний мій Святий,
На Тебе вся моя надія!
І дякую Тобі, мій Боже,
За ту опіку та щедроти,
За всі Твої заботи.

* * *

Мій голубочок

На весні соловейки
Чудово співають,
Твої очі - зірки
Прекрасні сіяють.

Голос твій ніжний,
Журчить, як струмочок,
Не забуду до смерти тебе
Незрівняно коханий

Мій голубочок!!!

* * *

Бабуся

Бабусю рідненька,
Голубко моя,
Чого нахилилась
Голівка твоя?

Не треба журитись
Голубко моя,
Бо буде боліти
Голівка твоя.

Ходім погуляєм,
Ану потанцюємо ми,
Чи пісню гарненьку
Я заспіваю тобі?

Онучок мій любий,
Дитино моя,
Радісно чути
Твоє співчуття.

Дай Боже тобі,
Моє любе дитя,
Мати на старість
Таке ж співчуття!

* * *

Свята Княгиня Ольга

Чи чули Ви колись,
Про мудрість жінки-українки,
Що віру Православну прийняла
І в Україну принесла.

Вогонь любови запалила
До Господа Христа
У Володимира онука,
В прадавній літа:

Княгиня України
Ольга Київська Свята.

* * *

Українська німкеня

Перебуваючи в Мюнхені 1948 року, я випадково зустрілася з однією українською дівчиною чепурного вигляду, років 27—28-ми. Ми розговорилися і вона розповіла мені, як попала до Німеччини.

Мені було 25 років, коли мене забрали на примусову працю до Німеччини під час другої світової війни.

Після прикрих принижуючих процедур в перехідному таборі, нас, дівчат, відвезли до Арбайтсамту, де мене забрала на роботу фармерка. Їдучи автом, вона пробувала зі мною розмовляти, але я не розуміла її. Одне питання зрозуміла — якої я національності. Я відповіла — українка.

Німкеня видалась мені не злющою, а навпаки, навіть приязною. Приїхали, увійшли до хати. Я зупинилась, наче зачарована! Німкеня говорить до мене, та я не розумію її мови. Мене опанувало дивне почуття: ніби я вже тут колись була, все мені наче знайоме. Як сонна ходжу з кутка в куток кімнати, а вона з чоловіком приглядається і дивується моєю поведінкою. Я пішла в другу кімнату, відкрила шафу, витягла ляльку, притулила до серця і завмерла в спогадах.

Мої господарі покликали робітника сусіднього фермера (чеха чи поляка), щоб допоміг розговоритися зі мною. Я розказую, що ця хата мені дуже відома, але не знаю чому? Я знаю, де що лежить, ця лялька начеб то моя, там за шафою є візочок цієї ляльки. Робітник все це перетлумачив господарям, пішов і приніс візочок.

В ту хвилину щось неймовірно сталося з моїми господарями: вони кинулися пригортати й цілувати мене. Спитали скільки мені років. Потім німкеня розказала, що в них теж була дочка Михаліна, теж моїх років.

Далі вона розповіла: «Недалеко від нас жили на фармі

мої батьки. Михаліна часто бігала до них сама. Одного дня вона зникла. В той час селом проїжджали якісь люди. Пізніше ми дізналися, що то був циганський табір, що дістав дозвіл повернутися до Советського Союзу.

Все село розшукувало дитину, а її так і не знайшли. Це сталося понад 20 років тому. Ти — наша загублена доня. За наші страждання Господь дав нам найбільше щастя. Ми хочемо написати до тих людей, що тебе виховали, щоб знати, як ти до них попала».

Через перекладача я розповіла їм про прибраних батьків, які були дуже добрі до мене, любили мене, як свою дитину і я їх дуже любила.

Однією ночі зайшли до хати якійсь військові, зробили обшук, забрали батьків, посадили в «чорний ворон» і кудись повезли. Більше вже їх я на бачила. Гірко плакала за ними. Мене забрали до дитячого будинку, де я була завжди голодна. Підрісши, віддали мене до гуртожитку дорослих дівчат. Послали на працю і науку в фабрично-заводське училище.

Працюючи на заводі, закінчила училище та бажала учитися далі. Мені сказали, що як вихованка дитячого будинку повинна працювати на заводі, щоб віддячити державі за їхнє піклування.

Вибухла друга світова війна. Німці забрали мене на роботу. Я вдячна Богові за ту війну — знайшла рідних батьків. Я також люблю українських батьків, котрі виховали мене і молю Бога, щоб поміг віднайти їх. Я ніколи не забуду, що вони доглядали мене, сами голодували, а кусочок хліба віддавали мені. Тепер я вийшла заміж за українця, маю свою сім'ю і почуваюся україркою. Я вироста в Україні, то моя Батьківщина, бо Німеччини ще добре не пізнала. Мої батьки це розуміють і, жартівливо, називають мене «українська німкеня».

* * *

Василь Оловаренко

*Цей вірш «Київ», присвячується
моїй дружині Жені Оловаренко,
народженій у Києві.*

Київ

Величавий стоїть Київ над Дніпром Славутою,
Прометееві подібний в ланцюги закутий.
Кольсь орел двоголовий, а тепер зіркастий
Довбе тебе в самі груди, щоб серця дістатись.

Ввесь час довбе, і не стане, бо знає, як стане —
Народ дух переведе, окріпне, повстане!
І ти стоїш Володимир, ти наш незабутній
З хрестом в руці, величаво, лицем до Славути!

Ти хрестив нас, та не всі ми, мусимо признатись,
Пішли шляхом, що накреслив, щоб разом триматись.
Ти все бачив і всі знаєш роки незабутні!
Від монголів до грузина в їх скаженій люті!

Незабаром час той прийде, можеш сподіватись,
Рідний Київ і народ наш знов почне сміятись.
А поки що стоїть Київ над Дніпром Славутою
Прометееві подібний в ланцюги закутий.

* * *

21-го листопада 1968 р.
Сідней, Австралія

Мати Україна

Мої ви діти, що народились на землях рідних і чужих.
Молю вас, рідних, і благаю, як мати плачуча за всіх.
Віками плачу і ридаю, та бачу не діждусь кінця
Стражданням тяжким і кайданам та злісним чарам розбиття!

Верніться, нишечком погляньте, лиш років не збудіть
старих!

І мовчки дивлячись, навчайтесь, щоб помилок не наробить
нових.

Вивчайте все, що зле ми мали — йому нехай не буде вороття!
Від тих часів давно минулих, візьміть лиш те, що треба
для життя.

Погляньте, діти, на минуле, кажу я правду, то не сміх,
Бо все це нашу Україну в неволю кинуло, той гріх,
Пізніше всі ми їх не відмолили у Бога нашого Отця —
Лише ми їх не відмовили, й чварам ще нема кінця!

Часи козацькі проминули і поржавіла зброя їх!
Але традиції лишилися і мусим жити ми для них.
Вже не ревуть Дніпра пороги, вони не увійшли в нове буття,
І ви на піну всі розбиті — чи варті ви щось, для життя?

З земель ви вийшли українських, із стародавніх січових,
З Карпатських гір, в красі суворій, зимою й літом мовчазних,
З степів великого простору, де люди є, але нема життя,
Війною вигнані із двору пішли у світ без вороття.

Василь Оловаренко

Шляхи тернами заростають, не перейти уже по них.
Забув вже дехто Україну, нашу страждалицю, а гріх,
Бо люд наш панщину державну ще відробляє і кінця
Їй ще не видно, а між вами я не знаходжу опертя!

Погляньте ви в свої обличчя, чи знайдете багато в них,
Що ще лишилось українським хоч би для діточок своїх,
Щоб ті повироставши знали про рідний край, але життя
Дійшло до того, вас не розуміє у власній хаті вашеє ж дитя!

Чому ви вивчились з віками? Нічому! Сором це для всіх!
Де розум ваш? Невже проспали? Хоч би повчились у чужих,
Щоб ваше нове покоління вступило в світ, в нове життя
І високо несло нетлінні національні набуття!

Мої ви діти, що народились на землях рідних і чужих,
Молю вас рідних і благаю, як мати плачуча за всіх.
Терплю нелюдській страждання, але тернового вінця,
Чужий не зніме, і мушу я це все терпіти до кінця.

* * *

Василь Оловаренко

7.9.1969 р.

Сідней, Австралія

Юнакам в Україні

То не тирса у полі шепоче,
І не крик восени журавлів,
То в безкрайому полі клекоче
Гнів народу, що кличе на зрив.

Що шукаєш ти, друже юначе?
Не знайдеш на ланах косарів,
Як колись в Україні козачій,
А модерних колгоспних рабів.

Нема волі — колгоспний батраче
В краю нашім — широких степів!
Нема волі — її не побачиш,
То проси, щоб хоч дід розповів.

Захочеш волі, то кат поклопоче,
І повезе тебе до тих таборів,
Де довгі холодні північні ночі,
Та безкраї глибокі замети снігів.

І не вернешся звідти, юначе,
Аж до часу, що вже посивів,
І хто зустрине тебе, заплаче,
Бо пізнати тебе не зумів.

То не тирса у полі шепоче
І не крик восени журавлів,
То в безкрайому полі клекоче
Гнів народу, що кличе на зрив.

* * *

14.10.1969 р.
Сідней, Австралія

Олена Сачко

Трагедія однієї родини

Під час голоду в тридцятих роках в Україні, якраз серед зими доїдали ми все, що було в нашій хаті, хоч мали ще корову.

Одного дня тато каже: «Чув я, що в Білорусії люди мають досить картоплі. Продамо картоплю і поїдемо в Білорусію».

Так і зробили. Одного ранку повдягали на себе все, що мали. Мама дала мені і обом братам по торбинці з сухарями на дорогу. Вона пекла й сушила з усього, що ще було в хаті.

Попрощалися ми з своєю хатою і помандрували в невідомий край.

До Житомира доїхали в переповнених вагонах, а там мали купити квитки на потяг і їхати в Білорусію. Прийшли на станцію. А там людей — сила-силенна: виснажених, голодних.

Тато пішов довідатися про час відїзду потяга. Повернувся дуже сумний і каже: «Грошей, що ми маємо вистачає тільки на один квиток». Всіх нас опанував страх — невже ж таки тут доведеться вмерти? Тато знову пішов між люди шукати поради.

Немає тата та й нема. Приїхав потяг. Люди накинулися на нього, як бджоли на мед, обліпили його. Так поїзд і відїхав.

Людей трохи порідшало на станції. Шукали ми батька та так і не знайшли. Мама мала надію, що він повернеться, прийде до нас. Пройшло два дні, а тата, як не було так і нема. Поїхав. Лишив нас трое малих дітей і маму на станції в Житомирі.

Коли знову прибув потяг на Білорусію, мої брати, що

Олена Сачко

були старші за мене (мали 11 і 12 років), допомогли мені й мамі влізти до вагона, а самі повилазили на верх вагона і їхали під вітром і холодом.

А як зупинилися в Білорусії, мама дала нам порожні торбинки від сухарів і сказала з сльозами на очах: «Ідіть, діти мої, від хати до хати і просіть милостині, може щось і дадуть». Добрі люди давали і пускали на ніч спати.

На наше щастя мамі дали працю в школі — прибирати школу і нам дали притулок, одну кімнатку для всіх нас.

Минуло два роки. Тато від людей почув про нашу долю. Одного разу приїхав до нас тато, привіз подарунки. Та мама не могла простити йому того вчинку. Покинути дітей і жінку. Тато відїхав і ми більше не чули нічого про нього.

Так ми й вирости в Білорусії, а мова наша українська збереглася, бо тільки нею ми говорили з мамою.

* * *

Пригода

Це було під час війни, коли й собака не хотіла бути надворі — такі сильні морози. Та люди в місті не сиділи на печі — йшли в села міняти одяг за харчі.

Дорогою йшли дві жінки: одна — бувала молодиця на ім'я Марфа, друга — Віра, ще зовсім молода. Вони були голодні і сумні, бо там, де ночували, подорожнім їсти не дають. Хоч не завжди так було. Були хати, де давали людям їсти, з великої спільної миски варену картоплю і квашені огірки. Доходять до села. Сніг під ногами скрипить. Бачать дівтора до школи біжить, а в рученятах обід свій держить.

Марфа до дітей: «Я маю олівці для Вас, діти, всі кольорові, розмаїті, за них я хочу окраєчок хліба, за таку цяцьку дорогу.

Діти з радістю віддали свої кусочки хліба, взяли олівці і розбіглися. Жінки сховали хліб в торбинку, поклали на санчата і пішли, хотіли вийти за село, сісти і спокійно з'їсти назбиране добро.

Раптом почули голос жінки, котра просила їх зайти до неї у хатинку та розповісти, які в місті є новини.

Віра розповіла, як тяжко живуть люди в місті: «Поїли вже котів, собак і горобців, а німці уваги не звертають, що люди з голоду вмирають». Також про себе розповіла, що вже давно не їла, сухим горохом тільки жила. Горох за мило вдалося виміняти.

Милосердна господиня зварила з ще й паляничку дала їм смачну.

Вернулись до санчат, а там коза: стоїть і їсть їх хліб з торбинки. Залишилися лише маленькі крихти. Віра ойкнула, з розпачу аж присіла. А Марфа каже: «Цить, мовчи, не дай знати господині, що ми мали хліб в торбині».

* * *

П. Терещенко

Старість

Рано вранці прокидаюся від цвірінкання пташок. Золотий промінь сонця світить у вікно. Виходжу надвір. Мене огортає дивне бажання піти до недалекого соснового лісу. Наближаюся. Я вже в лісі.

Передо мною в'ється поміж деревами вузенька протоптана стежина, що веде в глиб лісу. Смоляні пахощі сосни розпирають груди. Над моєю головою, далеко вгорі — шумлять сосни. Крізь їх віти ледь-ледь пробивається проміння сонця. Обережно, щоб не зачепитись за коріння дерев, ступаю по стежині.

Серед такої Божої краси відчуваю себе молодою, сильною, здоровою. Іду й насолоджуюся лісовою тишею. Ось зайчик-побігачик перебіг мені дорогу. Чую усякі пташки співають, кожна своїм голоском, навіть соловейка можна де-не-де почути.

Раптом позад мене чийсь обережні кроки підступають. Оглядаюсь назад, наліво, направо — нікого немає. Лише легенький вітерець торкає галузки папороті, шелестить старим пожовклим листям.

Я прибавила ходу. Чую знову до мене наближаються чийсь кроки. Зупиняюсь, розглядаю — навколо нікого! Іду далі — прислухаюся. Чую швидкі кроки, не встила оглянутися, як хтось порівнявся зі мною. Бачу — постать незнайомої старенької жінки, закутана в чорну хустрку. Вона лагідно посміхається.

«Добрий день, — давня приятелько».

«Добрий день», — несміло відповідаю. «Хто Ви? Я Вас не знаю».

П. Терещенко

«Ти мене не знаєш? А я за тобою ходжу уже довгі роки, я твоя старість.

«Ти моя старість? Геть від мене! Я тебе не потребу! Я не хочу старітись!»

«Моя голубко, — говорить вона, хапаючи мене за руки, — ти мене не бійся. Я твоя приятелька.»

Я вириваюся, прискорюю ходу, але вона настирливо хапає мене за руки, забігає наперед, чіпляється за мої ноги, плечі. Я пручаюся, відпихаю її від себе, але вона обхвачує мій стан і цупко тримається, тулячись до мене всім тілом.

Я боронюся, намагаюся вирватись із її обіймів, але відчуваю, як мої сили слабнуть і, обезсилена, тяжко дихаючи, зупиняюся.

Моя приятелька говорить до мене: «Я тобі казала, що ти від мене не втечеш».

Положила свої руки на мої плечі і ми стали разом іти до своєї мети.

* * *

Спогади про одного полковника

На великих лугах Чернігівщини, де Прип'ять упадає в Дніпро, стояло село де я народилася. Село називалося Новий Глибов.

Один чоловік з цього села дослужився у «старшого брата» до «Полковника вищого рангу». Цей полковник називався Омелян Григорович Сірий. Батька його називали (по-уличному) Грицько Басараб.

Я запитала свого тата: «Чому дядька Грицька називають Басарабцем?»

Тато відповів: «У Першу Світову війну він був у Басарабії і так люди прозвали його Басарабцем».

Одного літнього дня 1938 року по селу розійшлася чутка, що Грицька Басарабця син приїхав з війська у відпустку як Полковник.

Був гарний буденний день, ми з подругою стояли біля школи, коли бачимо йде хтось гарний, високий, красива уніформа на ньому, хромові чобітки на ньому — ми такого в житті не бачили.

Поруч нього йшла жінка: русява, красива, в гарній сукні, на руці золотий годинник. По боках ішли молоді солдати у важких ботинках з обмотками на ногах і в обох солдатів гвинтівки на плечах. Ми з подругою переглянулись — нам солдати не сподобалися.

Слідом за ними йшла вся рідня, гарно повбирані, дехто у вишитій сорочці, вишиті фартухи.

Я підбігла до його мами і питаю: «Тітко, хто то коло Вашого сина, два солдати з рушницями (я думала, що то якісь родичі приїхали побачити цього полковника). А мама відповідає мені: «Дітки! То охорона мого синочка-Полковника. До нього не можна приступити простим людям,

П. Терещенко

бо він є великим чоловіком».

Не пам'ятаю, як довго він був тут у батька, а коли повернувся в Київ на свою квартиру, жінка прислала батькам телеграму, що його арештували за політику.

Мій батько з батьком Полковника далекі родичі, а ще й до того великі друзі, один одному допомагали в біді.

Мій батько був директором Кооперативи з 1921 до 1929 року, а потім його вигнали як підкуркульника, а Грицько Басараб був у Рибспілці бригадиром і прийняв батька на роботу та навчив його рибалити. Син Грицька Басараба — Полковник помагав батькам грішми, вони не платили жодних податків державі.

Мої батьки тримали дружбу з Басарабами, часто зустрічалися і я з своїм братом прислухалася до їхніх розмов, а побачивши, що я слухаю про що вони говорять, заставляли мене принести води, чи дров до печі.

Покійний тато розповідав мені, що Полковник був зв'язаний з організацією, яка хотіла мирним способом відокремити Україну від Росії, висилаючи російських Командирів і Комісарів з України у глиб Росії, а всіх українських військовиків забрати з Росії в Україну. Велику зброю: танки, гармати й літаки поставити на кордоні України й Росії для втримання незалежності України, як держави. Я сказала татові: «Я бачила, що два солдати охороняли Полковника, то як вони могли допустити до його арешту?» Тато усміхнувся: «Охороні теж буде велика біда. Їх арештують».

Довгий час за цього Полковника не було нічого чути. Він мав ще двох молодших братів: Павла й Пантелеймона, які служили в армії. Обох повиганяли з армії. Пантелеймон повернувся додому в рідне село, бо мав жінку й дітей, але з своїм братом не переписувався і ніколи не бачився з того часу, як пішов у армію.

А коли прийшов до влади Микита Хрущов, політичним в'язням дали амністію і Полковник повернувся додому до своїх батьків у 1956 році. Батьки були дуже старі, але

П. Терещенко

дуже раді, що за більше, як двадцять років не було ні слуху, ні духу від сина. Засуджений на смерть, карався на Соловках і тільки зміна диктатора врятувала Полковника.

Його реабілітували, повернули йому правдивий паспорт, пропонували далі служити в армії, давали посаду в Києві, але він відмовився. Навіть виплатили всі гроші від дня арешту до дня звільнення і то як Полковнику. Гроші він прийняв, а на державний кошт побудували йому дім у районному містечку Остер — 30 км від нашого села.

По приїзді додому Полковник скоро по тому поїхав до Києва розшукувати свою дружину. Її батьки мали свій дім у Києві. Дружину знайшов, але вона вже була одружена з іншим. Він повернувся в село батьків, одружився вдруге і жив на пенсії. Дітей в них не було.

Ще до арешту Полковник зустрів звичайного міліціонера з нашого села і запросив його охороняти тюрму політичних в'язнів.

Сестра, приїхавши до нас у 80-му році, розповідала мені, що Полковник не сам збирався все те зробити, був іще один великий офіцер із села над Десною, котрий покінчив життя самогубством, почувши про арешт Полковника — Омелян Григорович Сірий з села Новий Глибов.

Сестра також розповідала, що міліціонер, якого поставив Полковник охороняти тюрму політичних в'язнів, приїжджав до матері в гості. До них прийшов Полковник, зав'язалася велика сварка, крики, бійка, поламали стільці. Сусіди все чули, але боялися навіть вийти з хати.

Пів дня було чути той страшний крик в хаті міліціонера. Люди вже думали, що Полковник роздер міліціонера і жаліли, що його знову вишлють на Соловки або й ще далі. Нарешті Полковник вийшов з хати, а люди іще боялися вийти з своїх хат.

Аж вечером вийшов надвір міліціонер. Люди зітхнули з полегшенням. На другий день взнали про причину того, що мало не довело до трагедії двох сусідів одного села.

Після арешту Полковник вийшов з хати, щоб хоч

П. Терещенко

попрощатися з чоловіком, а міліціонер сказав: «Полковника тут немає, його вже вивезли в глиб Росії. Забирайся звідси, а то і тебе арештують». Полковник сидів у тій тюрмі рік, його весь час допитували, мучили, щоб видав своїх однодумців.

Коли до нас прибув у 90-му році мій небіж Микола, я розпитувала про того Полковника з нашого з нашого села. Брат повідомив, що Полковник вже три роки, як відійшов у вічність, а по собі залишив добру славу, бо боровся за краще життя своїх людей. Брат не знає з котрого року народження його колишній друг, хоч добре пам'ятає, як вони разом пасли корів.

Росія не довіряла українцям, хоч деякі з них і були віддані комуністи, а коли Єжов обійняв НКВД, жорстокі засоби знову почала застосовувати Росія проти українців на високих посадах. Навіть Довженка забрали в Москву і майже до смерти не пускали його назад в Україну.

Тато розповідав нам, дітям, а нас було троє, що стогне Україна під Москвою уже більше трьохсот років. Я мабуть не доживу. Дай, Боже, щоб Ви, дітки, дожили. Україна всемірно повстане хоч і перед Страшним судом.

* * *

12.1.95

Клавдія Фольц

На базарі

Я дуже рідко буваю на міському базарі, а оце якось знову заїхала. Купила ярини та й пішла блукати та роздивлятися на всі боки. А дивитись, дав Бог, є на що. Отак блукаючи, забрела у відділ вживаних речей. Боже милий, і чого тут тільки немає: одяг, взуття, подушки, ковдри і фіранки, книжки і картини, різноманітний посуд та купи всяких частин з різних машин і все просто розкладено на підлозі. Та ось, серед цього гамузу, мою увагу привернула до себе, незвичайна, для базару, картина. Трохи збоку від того натовпу стояв гарний дебелий стіл, накритий білосніжною скатертиною, з повним набором на шість осіб.

Столовий набір був з тарілок та мисочок найтоншої порцеляни. По боках у три рядки срібні ложки, ножі, виделки. У срібних кільцях елегантні серветки. Перед кожним набором стояли три, різного розміру й виробу, кристалеві чарки та келихи. Все це було оздоблене візерунками троянд, сяяло та виблискувало на сонці, ваблячи око.

Яка краса! Яка шляхетність! Обідній набір доповнювали два срібних підсвічники зі свічками та розлога ваза шовкових троянд. Затаївши подих, стою, мов зачарована, роздивляюся ті коштовні речі, аж раптом хтось вітається до мене. Піднімаю очі, а за столом, переді мною, стоїть маленька, худенька, сивоволоса бабуся.

«Що, не пізнаєте?», — питає мене.

«Ні, — кажу, — а хіба я мусіла б знати Вас?»

«Ну, а як же!»

І почала бабуся нагадувати, де і коли, при яких обставинах ми познайомилися та й пізніше бачилися. Дивлюся я на цю стареньку жінку і в пам'яті вертаються давноминулі роки. Так, так... Це ж вона...

Вчителька з табору ДП. А як постаріла, стала така маленька. А була колись огрядним непосидючим клубком енергії. Завжди кудись бігла, все поспішала, все щось організовувала...

— Як же Вам живеться?, — питаю.

— Та як? Як сироті при дорозі. Ніхто не порадить, ніхто не пригорне.

— А чоловік Ваш як?, — знов питаю.

— Чоловік мій уже декілька років у Царстві Небеснім, а я оце бідкаюся сама.

— А у Вас же, здається, було двоє, уже досить великих дітей?

— Так, так... Та діти вже давно на своїх ногах. Їм мама вже давно непотрібна. Син — лікар-спеціаліст, має свою родину, а донька — репортер, літає по всьому світі. Ще не одружена, каже ніколи.

Та оце побачила, що я вже нездатна сама господарювати у своїй великій хаті, то запропонувала мені жити з нею, хату доглядати. Тепер все своє мушу продати, мого вона нічого не хоче, каже, що то старе барахло, старомодне. Вона собі понавозила всього найліпшого, з різних країн світу. А моє каже: «Віддай «Армії спасіння», хай віддадуть новішим емігрантам». А я оце стою та й згадую, які ми були після війни, були босі й голі, як сюди приїхали. Та мало не збожеволіли, дивлячись на багатство тутешніх крамниць.

Працювали ми, як воли. Як скажені, по дві зміни гнали, та ще й у громаді чи школі допомагали. Все купували, все придбавали. Думалось, нам немає багато часу тим покористуватися, то хоч дітям зостанеться. А вони, ось бач, повиростали з іншими потребами, з іншим смаком.

Клавдія Фольц

Донька вже заявила: «Кому вже потрібне те барахло? Чуєте — барахло?» Мені так боляче стало. Скільки на те труду вкладено, скільки турбот пережито, скільки ночей не доспано? А тепер все це «барахло».

А хіба так батько думав? Та що ж життя йде вперед. А я й так була рада б з чоловіком поєднатися та, на лихо, живою в могилу не закопають. І світ мені вже чужим став. Кругом люди, а душа самотня. Через ті компютери та відео то й з внуками не поговориш.

Кажуть: «Бабка стара, відстала». Отакі-то справи... Та видно таки прийдеться все віддати «Армії спасіння», бо оце вже з тиждень вивозять мене на базар, люди підходять, подивляються на все, а ніхто нічого не купує, навіть не питають ціни.

Отак-то в житті. Коли молодий — про старість не думаєш. Думаєш, що та старість т-а-а-к далеко, а вона підійшла скоріше, ніж того хотілося. В молодості всього хочеться мати якнайбільше, найдорожче, а старість прийшла, н-і-і-чого не потрібно. На той світ все одно оце «барахло» не забереш. Отак-то.

Вислухала я цей сумний монолог, погомоніли ще трохи, згадуючи минуле та спільних знайомих, і розійшлися, кожна зі своєю думкою.

* * *

Спогади

Спогади, спогади — гості непрошені,
Квіти засохлі, життям заporошені,
Раните серце шпильками колючими...
Ярите рани піснями болючими...

Чи стоїте, мов міраж в небосхилі,
Чи зорями сяєте, милі й несмілі?
Не збудиться ж подих у мертвих квітках,
Не вернеться й свіжість в сухих пелюстках....

Не з'являйтесь, мов привід, із небуття,
Не руйнуйте, благаю, журбою життя!

* * *

Привид

До війни в Україні, дехто з господарів помешкань, щоб заощадити трохи грошей, тимчасово винаймав кімнати студентам-практикантам.

У придніпровському місті багатоповерхового будинку на третьому поверсі в одній кімнаті оселились дві дівчини-лаборантки, в другій — два хлопці-будівельники. Між ними зав'язалась щира (без залицянь) дружба студентська. Така дружба виникає між молодими людьми, котрі опинилися у чужому місті і, час від часу, потребують взаємної допомоги, як позичити гроші, чи випрасувати сорочку, або разом піти на прогулянку.

Наближалось 1-ше травня і тепер, як і кожного року, місто готувалося до цього весняного свята. Скрізь усе чистилось, заміталось, білилося. І всі з нетерпінням чекали дводенної відпустки, щоб відсвяткувати кожен по-своєму.

Вищезгадані студенти вклали собі такий план святкування: зранку всі підуть на парад, кожен із своїм підприємством, по обіді погуляють по місту, а вечером зустрінуться в парку на танцювальній площадці. Після танців всі разом поїдуть додому.

Плянувалось так, а вийшло інакше. Після демонстрації дівчата, проходячи мимо драматичного театру, рішили іти не на танці, а в театр. Як рішили так і зробили. Після вистави, вийшовши опівночі з театру, вони відчули різку зміну погоди. Після теплого соняшного дня, раптом було темно, вітряно і накрапав дощ. Підтюпцем добігли до останнього трамваю і, мов померзлі гороб'ята, умостилися в куточку і з тривогою спостерігали, як на кожній вулиці меншало пасажирів, а їм же треба їхати аж до останньої зупинки, а потім іще йти кілометрів зо два, мимо великої похмурої лікарні, з високим страшним мурованим парканом.

Вітер свистів, торохкотів розтріпаними вікнами та дверима трамваю. Дуга з сичанням сковзала по дроту, сипала синіми блискавками, після яких ще темніше робилося в очах. Сердита кондукторка щось бурмотіла собі під ніс і, напевно, була б рада якнайскоріше добратися додому.

Та ось нарешті й остання трамвайна зупинка. А в трамваї, окрім цих дівчаток, була лише іще одна молода пара, котра зразу ж зникла десь у нічній темряві.

Скрегочучи колесами, трамвай колом поїхав у депо, а єдиний на зупинці ліхтар скажено хитався від вітру, кидаючи навкруги страшні рухливі тіні. Було холодно і моторошно. Отут дівчата пошкодували за хлопцями, але немає іншої ради, як рушати додому. Місяць то з'являвся, то знов зникав за шматками швидкопливучих чорних хмар.

Вітер свистів у вухах, жбурляв волоссям в обличчя, роздував поли жекеток, і безжалісно хльостав широкими подолами сукенок по голих литках. Було важко іти проти вітру, але дівчатка поволі посувалися вперед. Раптом одна з них міцно схопила подругу за руку і, зупинившись, другою рукою мовчки показувала в напрямі паркана лікарні. Подруга глянувши в указаний бік, від страху прикипіла до землі. По тілі полізли мурашки, а на голові заворушилося волосся, бо просто перед ними, на паркані стояв великий турок у білому бурнусі з білою чалмою на голові, а з-під чалми розвівався довгий серпанок. Здавалось, що турок кидає головою — манить дівчат до себе. Від страху та холоду, дівчата торохкотіли зубами, як еспанки кастаньєтами.

— Привид!, — нарешті видихнула одна з них. — Тікаймо!

І обидві щодуху кинулися бігти. Бігли, як оглашенні. Незчулися, як минули лікарню з чорною страшною брамою, і безупинно летіли по вулиці далі. Від холодного вітру у грудях боліло, пекло, підгиналися коліна, але зупинитись було неможливо, бо здавалось, що турок женеться за ними і ось-ось ухопить якусь... Ба навіть гукає до них... Одно

Клавдія Фольц

лиш спасіння — бігти. Бігти щодуху.

Та ось, нарешті, їхня вулиця і вхід до будинку. З останніми силами летять вони на третій поверх, швидко відмикають двері, і зачинивши за собою, безсило падають на підлогу в темному коридорі.

Але що це?! Невже турок? Гучні кроки чути на сходах, все ближче та ближче... Ось вони уже біля дверей... Раптом двері рвучно відчиняються і щось важке падає на дівчат. Вони кричать, що є духу.

На лемент з кімнат вискочили господарі, засвітили світло і спросоння не могли розібрати що діється в коридорі. Чому всі четверо студентів на підлозі в темноті? Спочатку дівчата розповідали про привид, а потім хлопці пояснили, що недочекавшись дівчат на танцювальній площадці — поїхали додому, а коли почалася мінятися погода, а дівчат все ще не було вдома, хлопці вирішили їх зустріти і, в затишку лікарняної брами, чекали на останній трамвай.

Дівчат вони побачили тоді, коли дівчата блискавкою проскочили повз браму. Хлопці гналися за ними, гукали їх, але дівчата бігли, як очманілі. І шойно тепер безсило попадали в коридорі.

Було смішно, цікаво, але й страшно... Хто зна... Може дійсно то був привид турка, ще з часів Запорізької Січі?

Господиня зігріла чаю, і за чаєм вирішили: завтра раненько всі гуртом підуть подивитися на те місце, де вночі був привид. Решту ночі майже ніхто не спав. Вранці вітер ущух і ясне сонечко обіцяло гарний день.

Сяк-так поснідавши, всі поспішали до місця привида. І ось, що вони побачили: у дворі лікарні, біля паркану стоїть величезна піч, в якій палили сміття. Високий цегляний димар значно перевищував паркан. На верху димаря, догори дном, примурований величезний чавун, що має точнісіньку форму турецької чалми, а з-під чавуна, з отворів у димарі, виходить сивий густий дим і легенький вітерець розвіває його, мов серпанок. Раніше, проходячи мимо, ніхто не звертав уваги на бруднозадимлений димар, а тепер, заради

Клавдія Фольц

Першого травня, його побілили і він виглядав точнісінько, як височенний турок у білому бурнусі. Оце він і налякав дівчат.

Всі сміялися, а хлопці так реготали, що їх, напевно, було чути на другому березі Дніпра. Тішилися тим, що димар покарав дівчат за недотримання своїх домовлень.

* * *

Підслухана розмова

Неділя в Квінсленді, точніше в Кернсі.
Скрізь порожньо, тихо, бо сонце пече.
Тропічне ж Різдво... Ніби в герці,
Струмочками піт, скрізь по тілі тече.

Заходим до бару на скляночку пива,
Холодного, з льодом, щоб змерзла душа.
І тут все спокійно, ніякого дива,
Кельнерка розносить склянки поспіша.

За сусіднім столом — слова полохливі...
Прислухаюсь... по-нашому... Боженьку мій!
Які ж оті долі бувають примхливі —
У Кернському барі — Київ святий.

І ночі й каштани, і берег Дніпровський,
У спогадах двох, уже літніх осіб...
Сивина в одного, окуляри на носі,
У другого чуб із кількох волосин.

Не можу забути її й літні ночі,
Гаї над Дніпром, де дзвенять солов'ї...
За кучері чорні й замріяні очі
«Чорнявкою милою» звав я її.

Ой, як же ж благала: «Не кидай, рідненький,
Самій буде тяжко заснути вночі...
Крім тебе не маю ні батька, ні неньки,
Не лишай існувати, життя кленучи!

Клавдія Фольц

«Не журися, — сказав, — повернуся додому
Навесні з солов'ями, у каштановий цвіт...
А як ні, не чекай, поєднай з іншим долю,
Не лишайся сама, не марнуй своїх літ...»

Проминули літа, не судилось вернутись...
А оце ось, недавненько, вістку дістав...
Все самотньо живе, так і не одружилась,
А той спогад про мене молитвою став...

Ох, вернутись назад, та літа не вернути,
Не для нас вже шумлять Придніпровські гаї...
Я в тропічному Кернсі, вона ж у Воркуті,
В чужині розгубили ми роки свої.

А у мене ось так, — пригадає другий, —
Був жонатий і діточок двійка росла...
Нема вже на світі моєї подруги...
А дітям потрібний? Аби пачку прислав...!

І замовкли обоє, похнюпились в склянки,
Заглиблені в спогад минулих років...
І сумно ритмічно постукують клямки,
Звислих зі стелі старих вітряків!

Чи так все було, то Бог лише знає.
Завжди минуле гарним воскреса...
І по склянці холодній росинка стікає,
А по зморшках, від туги, стікає сльоза.

* * *

Присвята

Не обнімались і не цілувались
Лише як студенти щодня зустрічались,
На спільних лекціях, або на зборах,
Чи на перервах в гучних коридорах,
Махнеш ти рукою, моргнеш сірим оком,
Чи доторкнешся руки ненароком,
Чи подаруєш несмілу усмішку,
І запалає вогонь в серці нишком.
Решту доби я за книжкою «трачу»
З надією завтра тебе я побачу.
Не обнімались, не цілувались,
Лише як колеги щодня зустрічались.

Роки минули. Скінчилось навчання.
Війна нас покликала до розставання;
Тебе беруть в військо, мене в чужину —
Вижить, не згинуть, за всяку ціну!..
А повоєнні скитальські страждання
Витерли в пам'яті ті залицяння...
А роки летіли... Волосся сивіло...
І більш ніж піввіку уже пролетіло...
І раптом, так ясно, у згадках воскресли
Ті ранні, наївні, ті росяні весни...
Так ясно я бачу блиск сірих очей —
Причину безсонних дівочих ночей.
І сумно і солодко спомин пливе,
А думка питає: «Чи ж він ще живе?»

Нема вже різниці живий він чи ні,
Я вдячна йому за ті сонячні дні!

* * *

1990 р.

Подарунок

На станції я зустріла знайому,
Зажурена, а очі повні сліз,
І от ми разом їдемо додому
Ї вона розказує під стук коліс:
«Я зараз бачила сумну розлуку
Дівчиська молодого з вояком.
В міцний вузол сплелися їхні руки,
В очах безмежна зоряна любов.

В чужім краю він буде мир тримати.
На згадку щось випрошує вона,
І перстеньок, з його мізинця знятий,
Він їй на ніжний пальчик надіва.
Оце, чуже, перед мною прощання
Збудило в пам'яті далекі дні,
Коли ми виряджали наших хлопців,
Просили берегтися на війні.

Я теж тоді просила щось на пам'ять,
Якусь дрібничку щоб подарував,
І бідний хлопець зразу, без вагання,
Свій гудзик від сорочки відірвав.
І я той гудзик завжди зберігала,
Як скарб через війну перенесла,
Та роки йшли і чужина забрала
Надію на майбутнє вороття.

Лежить той гудзик у моїй шкатулці
Поміж прикрас жіночих, дорогих,
Та гудзик від простенької кошульки
Для мого серця самий дорогий.

Клавдія Фольц

В оцій країні вільній та багатій
Хлопчина перстень міг подарувать,
А в нашій Батьківщині безталанній
Лиш гудзик від кошульки відірвать...»

І, дивлячись в вікно, вона замовкла,
Бо думкою була в юних літах.
А я сиділа поруч мовчки
Заглиблена в своїх сумних думках.

* * *

1990 р.

Далечінь

Завжди мене манила далечінь:
Щось невідоме, таємниче...
Нібито голос якийсь кличе...
Завжди мене манила далечінь.

Здавалося, що десь є дивний край,
Без сліз, без горя, без зітхання,
Що Бог почув людські прохання,
І на землі створив той Божий Рай.

Життя моє проходить не дарма,
Були і височінь і мулі...
Пройшла я пів Земної кулі
На рай такий і натяку нема.

* * *

Ностальгія

Як були молоді, друзів хоч відбавляй,
І для праці й розваг були сили,
І багато летіло листів з краю в край,
Без кінця телефони дзвонили.

Постаріли вже ми, багатьох вже нема.
Пролетіло життя, ніби сон...
І приходить самотність тяжка і сумна,
І все менше листів і мовчить телефон

* * *

Клавдія Фольц

Сл. Клавдії Фольц

Муз. А. Мірошника

Каптани, Каштани...

З далекого краю я в Київ вертаюсь
Де юності роки пройшли,
Коли ми з тобою, мій Київ, прощались,
То пишно каштани цвіли.
Ті квіти каштанів й Софіївські бані
Зі мною рушали у світ,
А в серці палало єдине бажання
Хоч раз побачить той цвіт.

Приспів:

Каштани, каштани, крилаті каштани,
Під вами проходила юність моя.
Каштани, каштани, пахучі каштани,
Бажання здійснилось — вас знов бачу я.

Блукаю по місті, а в серці надії
Знайти тіні юних слідів.
По-батьківськи ніжно зустрів мене Київ
Й каштанів свічки засвітив.
І я простягаю до них свої руки,
Спадає сльоза із очей,
І мов не було поміж нами розлуки
І темних, тривожних ночей.

Приспів:

Каштани, каштани, крилаті каштани,
Під вами проходила юність моя.
Каштани, каштани, пахучі каштани,
Ви будите знов молоді почуття!

* * *

1992 р.

Сл. Клавдії Фольц

Муз. А. Мірошника

Весь час в Україну

На світі є гарні багаті країни,
Їм Богом даровано безліч чудес.
Та в серці моєму завжди Україна
У сонячнім сяйві, в блакитті небес.

Приспів:

Весь час в Україну думки мої линуть
На гори високі, в безмежні поля.
Моя Україно! Моя Батьківщино! —
Повік незабутня земля!

Куди не поїду у різні країни
Побачу багато чужої краси.
Та переді мною завжди Україна
В смарагдових блисках рясної роси.

Приспів:

Весь час в Україну думки мої линуть
На гори високі, в безмежні поля.
Моя Україно! Моя Батьківщино! —
Повік незабутня земля!

Як сонце сідає і день вже минає,
А сутінки сиві пливуть по саду,
І вуличний гамір поволі стихає,
Я здалеку чую дзвін наших бандур.

Клавдія Фольц

Приспів:

Весь час в Україну думки мої линуть
На гори високі, в безмежні поля.
Моя Україно! Моя Батьківщино! —
Повік незабутня земля!

Як вітер легенько гілками колише
І зорі засяють на весь білий світ
Мені ж у вечірній замріяній тиші
Здається, що з вишень паде білий цвіт.

Приспів:

Весь час в Україну думки мої линуть
На гори високі, в безмежні поля.
Моя Україно! Моя Батьківщино! —
Повік незабутня земля!

* * *

Олеся Шука

Книголюбам

Минають роки, та в душі не гине
Бажання істину пізнають,
Все що відійшло, а також і сучасне
Так любо розумом обнять.

Бо ж не даром сказав Ісус студенту:
«Царство Небесне у серденьку на дні».
Отож гострім чуття, чекаймо моменту,
Коли все збудеться тоді.

Коли у дружбі житимуть народи,
І війни зникнуть назавжди,
Любов народить нові плоди,
Люди не знатимуть біди.

Тоді засяє в серці вічне світло,
І кожний знов народиться у нім,
Тоді наше життя розквітне
І повне щастя прийде у наш дім.

І вже не буде поміж людей ката,
І гріх розвіється, як ранковий туман,
По всьому світі брат обніме брата
І збудеться нарешті Божий план.

* * *

Книга

Книга є наш друг щоденний,
Завжди має щось розказать,
Якщо настрої Ваш буденний,
Візьміть книгу почитать!

Вона змінить настрої духа,
Тільки дайте їй свій час!
А ще ліпше, як хтось слуха —
Книга розуму вчить нас.

Вона навчить у згоді жити:
Із сусідом чи в сім'ї,
І дітей як навчити
Бути добрими людьми.

Як пізнати мудрість життя,
Як укласти те в свій шлях,
Щоб чесноти знайшли буття
Й процвітали в наших днях.

Книга зводить нас до гурту.
Для дискусій і розмов,
Щоб було нам жити легше,
Щоб жила між нас любов.

У Святочні дні нас учить,
Як нам душі звеселить,
Як то добрим людям личить:
Алкоголю щоб не пить!

Олеся Шука

Щоб для нашого здоров'я
І для щастя ми жили,
Тоді буде скрізь довір'я
Щоб ідеї в нас цвіли.

Щоб ми думати навчились,
І щоб світ ясніший був,
Щоб в майбутнє ми дивились,
Щастя кожний щоб здобув.

І тоді в молитві Богу
Ми подякуєм за суть,
За Його багаті Книги,
Котрі мудрість нам несуть!

* * *

Злочинна війна

На Заході в цей час люди
Всі Різдво святкують,
А на Сході росіяни
Сусідів мурдують.

У Кремлі, де чорні зорі
Провідникам світять,
Чорні діла, чорні чуття
Живуть у століттях.

У них завжди воріженьків
Знайдеться у світі,
То Чечня, то Україна,
То Грузії діти.

Єлцин каже, що він має
Справжніх демократів,
А бомбити вони вміють
В Чечні патріотів.

Як поглянеш на тих бідних...
Що там Єлцин хоче?
В них же своя нафта —
Поможи їм Боже!

Москва хоче загарбати
Всіх своїх сусідів,
Бо треба ж чимсь годувати
П'яних дармоїдів.

Олеся Щука

Бо ж століттями привикли
Жити в інших праці,
Як Імперія загине
Мусять вставать вранці.

Й до роботи, як всі люди
Будуть виходити,
І тоді їм розвидниться
Як з гонором жити.

Бог велів всім людям
Працювать, щоб жити!
А хто думає інакше
Може все згубити.

Єлцин їх не порятує
Він п'яний буває,
І в голові в нього брехня:
Що Бога немає!

Олеся Щука

Загибель комунізму

Чому так сталося? Хтось питає,
Що світ наш рухнув в одну мить,
А найдивніше є питання,
Що це лиш декому болить!

Всім добрим людям це на радість!
Лиш комустам дуже жаль,
Бо в них пропали привілеї...
Життя без віри пішло в даль.

Усі мордерства, всі знуцання
Сам комуніст усе робив.
Чуття відкинув і бажання,
З країни пекло він створив.

А люди втратили надію,
Рабами стали без чуття.
Духово мертві мандрували,
Бо відібрали в них життя.

І знов питання впливає:
Чому так сталося? Скажи!
Бо ми забули наших предків
Повіривши московській лжі.

Тому і мова розіп'ята,
Озера й ріки всі брудні
І «старший брат» став нам за ката
Й охоту має до війни.

* * *

Олеся Щука

Та ми й самі собі не милі
Бо всі стежки свої згубили
І у тупий куток зайшли
Й не знаємо, як вийти з нього?

Але ж на світі є пряма дорога!
Якою мудрі люди йдуть.
О, Святий Боже, дай нам мудрість!
Де правда й воля нас знайдуть.

Де оживемо ми духовно знову
І Закон Божий буде вести нас.
Усі з чужини вернемось додому
І Святий спокій запанує в нас!

* * *

Творці

Мужчини думають: вони нас вибирають,
Це сниться їм, напевно по ночах,
Але жінки давно це добре знають,
Принада їх захована в очах.

Жінка, як Мавка, як квітка весняна,
Як пісня загадкова — повна чар...
Майне лиш силует її прекрасний
І серце його перетворюється в жар.

Вона веде його немов хитра ворожка,
Вона фліртує й приготує дар,
Насправді ж — це його подружка,
Що жде моменту... щоб погасить пожар.

Не нарікайте молодці нам, любі,
На те, що вибрані ми за ловців
Ваші серця є не длязгуби,
Ви є призначені на сімейних творців.

Малих дітей рядок благословенних,
Богом дарованих Вам для турбот.
І вдячний будь, що ти із обраних,
Сім'я твоя — це частка, — Ви народ!

* * *

Пісня Матері

Я твою материнську любов,
Намалюю у квітах весняних,
І чаруючий дотик руки,
І очей твоїх погляд коханих.

Твоя мова в вечірніх казках
Залишилась у пам'яті вічно,
Колихання у ніжних руках
Засипляли щораз мене нічно.

А школяркою в мене завжди
Ти надхнення до серця вкладала,
І старалась спасти від біди
А в відплату нічого не брала.

Ти учитель, наставник і друг,
Мораліст і чеснот проповідник.
Ти була нам усім до послуг,
А в біді наш найліпший дорадник.

Я ніде не забуду Тебе!
В моїм серці твої заповіти.
Я нестиму їх — поки жива,
Їх нестимуть також мої діти!

* * *

Олеся Шука

Чорнобиль

Де Прип'ять впадає в Дніпро
Лежить там спалений Чорнобиль.
Де кожна хата назавжди німа,
Від мешканців лишився лише спомин.

Рука наїзника вчинила страшне зло
І задрожала в муках вся земля...
Їм є байдуже, скільки жертв упало,
Аби нажива для загарбника була.

Де поле житом перед цим буяло
Тепер скрізь дика кропива росте.
І вже ніхто не зайде в білу хату
Назавжди все залишиться пuste.

Криниці зіллям скрізь позаростали,
Стоять дерева чорні і німі.
І все неукраїнське ніби стало,
Чужа рука все порядкує в нім.

Скільки сердець пішло у світ розбитих?!
В душі в них біль незгоєний щемить,
В наших братів — нахабниками битих,
Десь у скитанні мусять тепер жить.

Коли ж, о Боже, з нас спадуть кайдани,
Коли ж кермо утратить хижий кат?
Коли ж закон Твій стане поміж нами?
Коли ж у дружбі з братом стане брат?

* * *

Олеся Щука

Т. Шевченкові

В твоїй душі горів вогонь,
До боротьби за рідний край,
І ти, до неба звівши руки,
Цей світ жорстокий проклинав.

До справедливости й науки
Ти нас учив в майбутнє йти,
Відкласти в бік усі розпуки
І щастя в боротьбі знайти.

Ти сподівався, що прийде воля,
Правда освітить тьму огнем,
І власниками свого поля,
Ми дяку Богу вознесем.

За ці ідеї ти карався,
Але було то не дарма,
Бо прийшла воля довгожданна,
Наш люд позбувся вже ярма.

Владико Неба і Землі!
Подай нам сил левиних!
Щоб оживить мертві лани
Й піднять людей невинних.

А яничарів просвітить,
Щоб знали вони правду,
Що Україну треба любить!
А не діяти їй кривду.

* * *

Олеся Шука

Мелодія вітру

Вітер гонить жито полем,
Шепіт чути в волошках,
До маків, як жар червоних,
Що сховались у житах.

Маку! Красню чорноокий,
Прихулися хоч на мить!
Я сумую одинока,
Хай серденько не болить.

Чи ти знаєш, яке тяжке
Без кохання є життя?
Мине час і ми з тобою
Відійдемо в забуття...

І мак вигнувся під вітром,
Уклонившись мило їй,
А вона всміхнулася ніжно,
Прошептала: «Любий мій!»

Так обоє обійнявшись,
Танцювали, мов у сні,
Поки вітер утомився
Й зник тихенько в далині...

А волошка синьоока
Промовила: «Це не гріх!»
Завтра знову ми танцюєм
До мелодій вітряних!

* * *

Олеся Щука

Покайтеся!

Ходить морок по Росії
Пісня комунізму,
І не видять вони шляху
І свого фашизму.

Все їм сняться загарбання
Чужого багатства,
Щоб довести всіх сусідів
Знову до кріпатства.

Щоб задарма будували
Сибір «несходиму»,
І по тюрмах щоб мучились
До самого згину.

Бо не бачать вони правди
Сліпі азіяти,
Що є ліпший метод життя,
Ніж люд мордувати.

Схаменіться одурілі!
Моліться Богу,
Може він Святий pomoже
На справжню дорогу.

Ту дорогу справедливу,
Що учить любити,
І спробуйте покаятись,
Бо Вам не прозріти!

* * *

Вибрана доля

Тут сонце мерехтить промінням з неба,
Висипає щедро тепло на поля,
І дякувать Богу за все мені треба —
Австралія стала країна моя.

Я й далі люблю казкову Україну,
Що лежить навколо синього Дніпра,
Але ж там і досі «старший брат» чагує,
Й чи зможуть діждатись люди там добра??

Тут квіти ростуть для людей повсюди
І пшениця хилить колосся до всіх,
Й ніхто не назве тебе «врагом народа»
Як звав нас удома «старший брат» на сміх.

Тут сам вибираєш кому помолитись,
І друга шукаєш до свого чуття,
Немає потреби кривити душею,
Бо вільним для тебе — твоє життя.

І дітям є вільно вибрати школу,
І шлях у життя є вільний для них:
Йти до роботи і жить, як людина,
Чи будь безробітним і «жити для втіх».

І все це для мене є завжди на вибір,
Аж поки не прийде призначений час:
Сказать до побачення рідним і друзям,
Бо я ще зустріну у Вічності Вас.

* * *

Олеся Щука

Чари весни

Ліс розквітнув — шепче...
Шелест чути скрізь,
Ось там трохи вище
Рядочок беріз.

Розплітають коси,
Сонцю радо всі,
День тепло приносить
І пташок пісні.

Люди, прокидайтесь!
Весна шле привіт,
На вулицях діти!
Летить гомін в світ.

Птахи стоголосі,
Гаї і ліси —
В музику злилися
В розквітлій красі.

Рівчаки грайливі...
Райдуга в воді
А життя — казкове,
Не місце біді.

Рідняйтесь, кохайтесь,
До щастя ідіть...
Вас Бог благословляє
Життя своє любить.

* * *

Наталка Вандерлос

ВТЕЧА

Помалу виринає на поверхню свідомости те, що давно пережите та заховане на самому дні підсвідомости, приковане невидими кайданами в куточках мозку, приречене до темряви вічного забуття.

Повіті липкими ниточками павутиння, півсторічні події та переживання виринають мов у сні і стеляться в рядки машинопису мляво, неохоче. Жодної уваги не звертаю на їхню млявість, б'ючи по черенках старенької друкарської машинки, примушую їх набирати певного сенсу, розкривати давні, майже забуті, сторінки мого життя, життя — тоді ще такого зеленого, сповненого неокресленими мріями і чудовими сподіваннями.

Літо. Світова війна. Над головами гудуть бомбовози, виють сирени, падають бомби на голови безневинного цивільного населення. А все ж таки літо. Сонце осяє світлом і обдаровує теплом, як Остарбайтерів так і німців.

Одного такого дня, сповнена тугою за сім'єю, за рідною Україною, я, нарешті вирішила знову втікати з табору і прямувати в Україну, бо перша спроба втекти не увінчалася успіхом. Лагерфюрер спіймав мене, коли я висіла з трамваю. За це — відсиділа дві доби без світла і без їжі.

Тепер я вирішила бути відважнішою, рішучою — набула ж досвіду.

Кожного дня на заводі, де виробляли літаки, ми працювали по дванадцять годин, а потім гнали маршем до величезних електрифікованих воріт, ставили «на струнко» і викликали по номерах, а переконавшись, що всі 250 присутні, під конвоєм вели до табору де на нас чекала миска «баланди», чашка «ерзацафе» та кусочок того, що називали

Наталка Вандерлос

хлібом, щоб не вмерли.

Цього разу я краще приготувалася до втечі. Залишивши комбінезон та важкі, як камінь, дерев'яні шкарбуни в роздягальні, пришпиливши ОСТ до рукава, я чекала на нагоду вишмигнути за ворота, хоч там стояла варта.

Як тільки викликали 1854 — мій номер, я впевненим кроком попрямувала до воріт, на ходу відчепила «ОСТ», поклала в кишеню і не озираючись ішла до трамвайної зупинки, хоч кожної хвилини сподівалась почути: «Гальт». На щастя ніхто не зауважив, що зник номер 1854.

Я тоді, напевно, була найвна дівчина. Мій задум здався мені таким простим: ось поїду до Берліна, а там через Польщу і вже в Україні. Мене зовсім не турбувало те, як подолаю сотні кілометрів у війну, не маючи жодних документів, грошей чи харчів.

На вокзал я потрапила, коли було вже темно. А там ані душі. Стала перед розкладом потягів, витріщивши очі як теля на нові ворота, — пляную: «Ага! Ось доїду до цього містечка, там висяду, візьму квиток до дальшого містечка. А там... А там буде видно. Якось доберуся до Берліна».

Коли підходять до мене три молодих німці, одягнені по-робочому, в шкіряних кашкетах — залізничні працівники.

— «Куди це ти, дівчино, прямуєш? Чи не знаєш, що пасажирські потяги не ходять до ранку?», — каже один.

Я тут же і розповіла моїм новим знайомим про свої задуми.

— «Так то так, — кажуть, — а що ти будеш робити до ранку? Тут всього можна сподіватися — поліція і інше. Ходи з нами. Ми мешкаємо зовсім недалечко. Повечеряєш, переспши у нас, а ранком ми тебе відведемо на вокзал, покажемо тобі на який потяг сісти, та й з Богом, коли так вже вирішила».

Бідненько умебльована квартира моїх ангелів-хоронителів не можна сказати, щоб була дуже привітна, але на багато ліпша, ніж кімната в таборі, в якій помістили дванадцять таких як я, на двоповерхових нарах.

На кожному солом'яному матрасі крім однієї дівчини знаходили собі притулок ще й кілька сотень блощиць, хоч таборова влада час від часу винищувала їх якоюсь рідиною та скоро на зміну приходили нові, які псували наш спокійний сон, випиваючи нашу і так неповноцінну кров.

Мої приятелі скоро знайшли хліб та ковбасу, заварили чай і тим добром мене почастували. Коли ж прийшов час іти спати, виявилось, що для всіх не вистачить ліжок і один з них ліг на тапчані в кухні. Трохи турбувала мене, молоду дівчину, та обставина — спати самій в одній кімнаті з молодими невідомими типами. Та сон переміг.

На ранок, дотримуючись своїх обіцянок, після бідного сніданку, німці відвели мене на вокзал і, побажавши всього найкращого, пішли на працю.

При купівлі квитків треба подати якийсь «аусвайс», якого в мене не було. Та така дрібничка, чи може таке мое щастя, не перешкодили мені відважно підійти до каси і назвати станцію. Без клопоту отримала білет, добре доїхала до гарного, квітучого ще не розгромленого містечка, все ближче до мети. Чи ж так я собі уявляла, бо ж ані мапи, ані зеленого поняття про те, що мене зустріне там де я їду — я не мала.

І тут мене чекала несподіванка: білетриса залишивши мої гроші на віконці натиснула прихований від людського ока гудзик і тут, як з під землі, з'явилися перед моїми очима два поліцаю в залізничній уніформі. Я, мабуть, виглядала напівмертвою, бо перше, що вони запитали привівши в вартову кімнату: «Коли я щось їла?». Кажу, що дві, а може й три доби нічого не їла. Кудись післали якусь жінку, котра швиденько принесла миску супу: пахучого, гарячого і смачного. Я відчула, що трохи ожила і мій кишечник взявся за свою, майже забуту, працю.

На допиті я, звичайно, призналася (не мала іншого виходу) звідки втекла. Поліцай зателефонував на фабрику і повідомив, що зловлено втікачку і її пришлють назад черговим потягом. Вони дали мені квиток, посадили у вагон.

Щось шепнули кондукторові. От думаю добре обійшлося. При першій нагоді залишу потяг і поминай як звали. Та не встиг потяг рушити, як відчинилися двері і до купе ввійшли два офіцери з вівчарками. От, думаю, обдурили мене німці і під охороною везуть мене назад. Сиджу, як миша під мітлюю, і тремчу. Німці розмовляють собі і ні разу нічого про мене не згадують, навіть не дивляться в мій бік.

Які хитрі - думаю. Та ось на якійсь станції мої супутники взяли своїх собак та «хайгітлернули» в мій бік - залишили цей потяг. Тепер я вже не думала про втечу - мені ввижалася миска баланди та солом'яний матрас... Прийшла до канцелярії того заводу де працювала, а звідти вже мене взяли два гестапівці і повели до тюрми. Гучно відлунювали кроки чобіт гестапівців в коридорах холодної тюрми.

Якась жінка-вартова відчинила двері до камери. На підлозі лежали матраси, покриті білими простирадлами, подушки - білими наволочками. На матрасах спали вже якісь дівчата. Вартова показала на вільний матрас. Не встигла я лягти на це люксове ложе та вкритися простирадлом, як двері відчинилися знову і вона наказала йти за нею. Вартова зробила велику помилку: примістила Остарбайтерку з чистонімецькими порушниками закону — проститутками. Інакшою була камера для Остарбайтерів. Матраси лежали близько один від одного на підлозі. Простираддя не було.

Я нарахувала 49 дівчат в кімнаті, де вигідно могло б поміститися лише десять «злочинців». Шкода говорити про те, як з нами поводитися жінки-вартові, як знущалися. Нас ввели до лазні намастивши волосся якоюсь мазанкою, а коли треба було обмиватися - закручували крани.

Пам'ятаю, одного разу я відмовилася виконати те, що мені наказала зробити жінка-вартова. Зозла вона кричала і вже намірилася вдарити мене кулаком. Я здригнулася і дивлячись їй прямо в вічі сказала:

— «Ти пожалієш, якщо мене вдариш!»

Рука її опустилася, не торкнувши мого обличчя.

Наталка Вандерлос

Та не так легко було відпекнутися фізичної кари дівчатам, котрі не володіли німецькою мовою.

По черзі нас кликали до якогось вищого гестапівця на довгий допит. Часто дівчата не верталися вже до камери.

Прийшла черга й до мене. Вартова сказала йти до іншої кімнати на іншому поверсі і пустила мене без охорони. Йдучи сходами на другий поверх, я раптом почула плач і крики якоїсь нещасної. Її якраз допитували. А тому, що вона не знала німецької мови, то перекладав якийсь чоловік і зовсім не те, що говорила дівчина. Він був добре знайомий нам своїм звірячим ставленням до українських дівчат.

Від страху мені волосся стало дибом. Тримаюся за стіну, я підняла очі догори, звернулася до Бога за допомогою. Зразу відчула - мені немає чого боятися. Я не сама!

Пізніше я довідалася, що ту дівчину стратили. Я була певна, що якби не такий перекладач, вона залишилася б живою.

Прийшла моя черга йти до слідчого, я заявила, що мені перекладач не потрібний. Мене допитували чи я, або хтось з моєї сім'ї був в комсомолі або в комуністичній партії.

Розповіла їм про заслання батьків в Сибір, про наші скитання після втечі з Сибіру, не давали праці ніде, не хотіли навіть приписати для життя в якомусь місті. Зробили нас ворогами народу.

Нагадала німцям про обіцянку визволити Україну з радянської неволі.

Мене не били, а переслухавши, випустили назад до табору, на працю, де ще декілька місяців працювала на літакобудуванні.

Здавалося, що німці просто не уявляли: Хто я? Німка з України чи Остукраїнка, хоч я їм на кожному кроці говорила: «Я таки українка!».

Наталка Вандерлос

* * *

МАЙДАН

Марійці було десь 8-9 років, коли вона познайомилася з криворізьким базаром, який розмістився недалеко хати, де жила маленька Марійка зі своїм татом та мамою. Був у них ще й молодший братик, але він не приймав участі у Марійчиних пригодах, бо ще малий у її очах.

Під час шкільного року Марійка перетинала базарний майдан денно, бо це був коротший шлях до школи. Взимку майдан ховався під великі кочугури снігу. А в сонячні дні сніг здавався Марійці оздобленим дорогоцінними самоцвітами - виблискував та вигравав на сонці.

Такої днини мама вбирала Марійку так, що тільки очиці було видно, щоб дівчинка не приморозила часом щічок чи носика.

Літньої пори базарний майдан оживав і Марійка, йдучи майданом, оглядала дива привезені на возах, гарбах чи тритонках з довколішних сіл. Марійці відомо, що приватних господарств тут не існує.

Дійсно було на що подивитися: просто на землі на солом'яних підстилках лежали купи кавунів, динь, гарбузів ваблячи очі стиглими боками. На возах та тритонках також на солomé лежали менш романтичні яблука, груші, картопля, капуста та буряки чекаючи на купців. Фрукти виблискували своїми стиглими опуклостями і Марійці страшенно хотілося спробувати запашного, соковитого, червонобокого яблука та в кишені було порожньо, а красти ж невільно, приказувала мама.

Майдан аж кишів багатотисячним натовпом; хто продавав, хто купував, а дехто намагався взяти, що попаде під руки. По той бік майдану продавалася жива худоба:

свині, кози, качки, кури, гуси страшні і галасливі. Марійку колись за червоні штанці пощипав гусак і вона з того часу страшенно боялася гусей. В клітках сиділи крілики з довгими гострими вушками. По другий бік містилася «толкучка», де можна було купити (хто мав гроші) одяг, взуття та всяку всячину. Люди показували з-під поли свій крам і пошепки казали ціну. Там же, просто на землі сиділи каліки-ветерани війни. Перед кожним з них лежав кашкет або стояла якась бляшанка, в яку люди час від часу кидали копійки.

Трохи далі стояли довжилезні прилавки завалені їстівним: різаною птицею, куски масла замотані в марлю, пляшки з молоком. Окремо стояли дерев'яні ларки - переважно порожні, ляди на замках. Коли ж люди сходилися, то означало, що привезли м'ясо і творилися довгі черги. М'ясо рубали сокирою і продавали який кусень кому попадався.

Марійка добре знала, що на м'ясо дивитися нема чого, як казала мама: «На татову зарплату далеко не розженешся», так казала Марійчина мама, як Марійка питала її: «Коли буде борщ з м'ясом?»

Інша справа займати чергу біля хлібного «ларка». Вона часто стояла в черзі по хліб і часом з успіхом, хоч дорослі майже не зважали на її тихенькі протести. Часто вона неприємно в черзі по хліб.

Ще далі на ліво стояла «Монополька», де продавали горілку. Там завжди стояв натовп чоловіків. Випивши чвертку починали сперечатися п'яними голосами. Між ними можна було почути одну однісіньку жінку. Обличчя її рясно поколупане віспою. Вбрана в засмальцований чоловічий одяг, гойдаючись на ногах, вона на все горло розповідала чоловікам, що вона бач «партизанка», проливала кров за паразитів і брудно лаялася.

Марійці було якось ніяково слухати той бруд з уст жінки, а вона так хотіла знати за кого та «партизанка» проливала кров і хто ті паразити?

З правого боку майдану розмістилися ковалі, весело

Наталка Вандерлос

вибиваючи по ковадлах молотками та молоточками: дзінь, дзінь, дзінь і те дзінь лунало в повітрі. Заткнеш пальчиками вуха, замружиш очі і здається, що то видзвонюють дзвони позолочених дзвіниць величавого храму, що колись стояв на цьому майдані. Храм знищили комуністи ще перед народженням Марійки. І сліду не залишилося від того чудового храму та Марійка чула, як пошепки говорили люди, оглядаючись, чи ніхто не підслухує.

Базар, як магнетом, притягав багатьох, та Марійку найбільш цікавили безпритульні діти, особливо хлопчики, а їх було найбільше. Дітей тих називали «вуркаганями». Обірвані, брудні й голодні нишпорили вони між людьми, шукаючи нагоди щось «потягти», оглядаючись, чи нема поблизу «лягавих».

Марійка часом питала маму, чому ті хлопчики безпритульні, бездомні. У відповідь мама тільки похитувала головою, говорячи: «Дякуй, дитинко, Богові, що тебе така доля не спіткали». Марійка далі не допитувалася, бо знала, що існують такі речі, про які навіть і думати невільно. Не вільно будь кому розказувати про втечу із заслання з далекої тайги, про те, хто були дідусь та бабуся, яких червона влада заплямувала, як «буржуазних недобитків» разом з їхніми родинами.

Посилаючи до школи мама навчала Марійку: «Мовчи, як в рот води набрала». Марійка рано навчилася не привертати до себе уваги, навчилася мовчати.

Вуркаганів вона боялася, бо про них говорилося багато поганих речей, а з другого боку вона дивувалася спритністю та винахідливістю цих дітей.

Незабаром підростаюча дівчинка домізувалася таки: чому вона мала дякувати Богові, за щастя мати маму, чому базар кишів безпритульними дітьми. Слухаючи, що говорили люди про недавній голодомор та про те, як цілі села вимирали з голоду, Марійка зрозуміла, що безпритульні діти були живими свідками насильного голодомору, безрідними залишками жорстокої політики

Наталка Вандерлос

влади, яких міліція так старалася виловити та заховати той злочин подалі від людських очей.

Збагнувши жахливий злочин навмисного голодомору, Марійка перестала ходити до школи базарним майданом. Десятою дорогою обходила його, а вздрівши безпритульних, думала собі: «Отак було б нам з братиком, коли б тато й мама померли з голоду».

І в куточках її зелених очей тремтіли блискучі перлини дитячих сліз.

* * *

ГРОЗНИЙ — 1933 рік

Враження з дитинства

Голодні й перелякані вони сиділи на ліжку, притулившись один до одного, майже не дихаючи. Зі страхом дивилися великими круглими очима на двері, в які хтось наполегливо стукав і говорив: «Мама й тато прислали вам цукерок, для вас маленьких діток».

Сестрички навіть не ворушилися. Сиділи мовчки.

Виходячи з хати, мати наказала: «Нікому не відкривати дверей, щоб їм хтось не обіцяв». Мама наказала сидіти тихо-тихо. Розповіла, що дітей не тільки крадуть з вулиці, а й з хат забирають. Забирають все.

Ще й сонце не встало, як мама десь пішла, сказавши, що з Божою допомогою принесе їм, якщо не хліба, то хоч кусочок мамалиги. Діти добре знали, що вона часом їде десь у гори між чеченців, де міняє свої речі на найпотрібніше: хліб чи мамалигу. Нарешті в двері перестало стукати. Біля вікна промайнула тінь. Стало тихо.

Це був жахливий 1933 рік. Марійка вже ходила до школи, на власні очі бачила руїни голодомору в Україні, бо до Грозного плавом пливли голодні, втікаючи від нелюдів, котрі забирали в них останні зернини. На вулицях під парканами вона бачила людей спухлих від голоду, з порепаними ногами з яких текла якась рідина. Лежали вони непорушно. Важко сказати, чи вони ще живі, чи вже Богові душу віддали.

Йдучи до школи чи повертаючись додому Марійка трималася подальше від парканів чи воріт — так безпечніше, не вхоплять за руку, а коли б хтось намагався зловити — утікай і кричи: «Допоможіть!»

Дівчинка, йдучи вулицями Грозного, думала тільки про одне: як дістати щось з'їсти? По вулицях та в парках рясно цвіли акації і Марійка рвала китиці цього гарного дерева і

поспішно їла.

Вулиці міста Грозного завжди брудні — аж чорні, а ріка, що протікала яскравилася та переливалася плямами нафти, насичуючи повітря запахом гарячого гудрону й нафти. Марійці це все було добре відоме. Люди палили гудроном печі. Він виливався з димарів чорною лавою.

Тікаючи від людоловів, мама привезла діточок в цей далекий від рідного міста край. Якась, з добрим серцем жінка, змилосердилася та примістила їх на деякий час у невеличкому сажі, в якому вже давно не було свиней. Жінка добре знала, що її тяжко покарають, як дізнаються, що вона дала притулок «ворогам народу».

В сажі було затишно й тепло. Мама вже придбала «буржуйку» — круглу піч на нафту. На пічці мама варила і від неї йшло благодатне тепло.

Та незабаром треба було покидати й цей притулок, шукаючи іншого пристанища для своїх маленьких діточок. Тата знову піймали, етапом погнали в Сибір. Мама знайшла спосіб завчасно вивезти дітей — поки люта зима не закувала світ та не виморозила життя з них усіх.

Марійка добре собі затимила, бо була майже на два роки старша від сестрички Оленки, хто їх викинув мов цуценят з рідної хати на сніг та вивіз до того страшного міста Сибіру. На все життя затимила собі, що те все зробили комуністи, які навіть з дітей зробили «ворогів народу», а хто смів допомогти їм — смерть або ув'язнення.

Марійка ходила до школи і поверталася зі школи повільно. А будучи спостережливою дитиною, до всього придивлялася, прислухалася, а коли йшлося про розмови вдома, пам'ятала накази мами: «бути тихше води, ніжче трави», про розмови «ані чичирк». І Марійка мовчала. Живучи в одній кімнаті вона все чула й бачила, щоб врятуватися від певної смерті, бачила вона, як батьки підробляли документи, переносючи офіційні печатки з одного документа на інший за допомогою білка твердозвареного яєчка.

Наталка Вандерлос

В очах Марійки Грозний — чудернацьке місто. Багато людей тут були зовсім інші, як ті до яких вона звикла, яких вона бачила в своєму далекому, любому, рідному місті із затишними садочками, кущами бузку та церквою до якої ходила сім'я кожної неділі та кожного свята.

Біля церкви був такий привабливий рідний цвинтар, де спочивала рідня, а під час Великих Свят, діти качали крашанки. Тут у Грозному особливо відрізнялися чоловіки, котрі приїжджали десь з гір. Вони завжди вбрані в «бурки» — це якась чудернацька чорна одежа із широкими та височезними плечима — майже як крила і довжиною до кісточок. Під «буркою» пояс зі срібною оздобою та у срібній піхві. На голові смужкова шапка. Ходили вони гордо, високо тримаючи голови. Мама казала, що то чеченці.

Жінки їхні завжди вбрані в якісь довгі темні сукні. На голові хустка так зав'язана, що мало що було видно з обличчя. Та жінок Марійка майже не бачила, аж поки вже чоловіків майже не стало видно на вулицях. Зате коло якогось забрамованого будинку (люди казали, що то тюрма) стояли сотні жінок у тих темних довгих сукнях та із замотаними головами. Черга тяглася від воріт біля будинку через усю величезну площу. Кожна жінка тримала якийсь клуночок.

Люди на вулицях шептали, що чоловіків арештували за те, що вони відмовилися скласти зброю: револьвери, рушниці, «кінджали».

Отож жінки й стояли з надією передати своїм чоловікам якусь одежину чи якісь харчі.

Марійці все те здавалося романтичним, а чеченців, котрі відмовилися віддати зброю комуністам (комуністів вона ненавиділа) — чеченців вона вважала за героїв. Про це вона нікому не говорила.

З книжок (а Марійка дуже любила читати) та з пісень які чула, довідалася, що чеченці відважні, що вони вихідці гір і люблять їздити на конях гарячих як вогонь. Вона навіть малювала коней, із ніздрів яких так і пашив огонь. Марійка

Наталка Вандерлос

знала, що чеченці моляться іншому Богові та дотримуються дивних звичаїв. Тато про це все знав і розповідав, що чеченці постять вдень, а в ночі їдять. Він розповів мамі, що чеченці дуже ревниві, що чужому не годиться хвалити їх жінок, за таке можуть встромити в спину ножа.

Давно минуло Марійчине дитинство. Минула й молодість. Вона вже бабуся. Призабулися й пригоди в Грозному. Та ось декадами пізніше, на світову арену вийшли знайомі їй з дитинства чеченці — ті самі чеченці, предки яких відмовилися здати зброю наїздникові.

І знову, як на екрані, повстали перед Марійчиними очима картини призабутого колишнього. Як на екрані: горді, волелюбні, відважні чеченці і замотані в темний одяг — чеченки. Довгі черги їх. Кожна з клуночком у руці...

* * *

ЗМІСТ

Тамара Базилевська-Берт

Загублене дитинство	9
Незабутній гато (вірш).....	11
Дорогій Матусі	11
В пам'ять моєму синові.....	12
Моїм донечкам. Сестрі Любі.	13

Тетяна Борець

Наша Австралія (спогад).....	14
------------------------------	----

Олена Борис

Береза.....	16
Соняшники.....	17
Пам'яті батька.....	18
Страшний 37-ий	20
Синя птиця.....	21
Сніг Акації.	23
Джакаранда	24
Лесі Українці	25
Сестрі.....	26
Подорож Книголюбів.....	27

Ольга Ільків

Як згадаю, то гірко заплачу.....	30
В соту річницю мого Батька.....	35
Плач собаки.....	38
Пригоди з коровами.....	42

Тихін Корінець

Учитель	45
Любов до книги.....	46
Галя Радянська.....	47

Галя жива.....	52
Із щоденника Гусака Луки.....	54

Йосип Крекча

Повстанці на Волині.....	57
Міраж (гумореска).....	60

Алла Куш

Подарка.....	62
Чорне озеро (пригоди).....	65
З Новим Роком.....	71

Н. М. Киянка-Манько

Йордан у Києві.....	72
Велике щастя. Мій голубочок.....	75
Бабуся. Княгиня Ольга.....	77
Українська німкеня.....	78

Василь Оваренко

Київ.....	80
Мати Україна.....	81
Юнакам.....	83

Олена Сачко

Трагедія однієї родини.....	84
Пригода.....	86

Параскевія Терещенко

Старість.....	87
Спогади про одного полковника.....	89

Клавдія Фольц

На базарі.....	93
Спогади.....	96
Привид.....	97
Підслухана розмова.....	101

Присвята.....	103
Подарунок.....	104
Далечінь.....	106
Ностальгія.....	108
Каштани, каштани (пісня)..	108
Весь час в Україну (пісня)..	109

Олеся Шука

Книголюбам.....	111
Книга.....	112
Злочинна війна.....	114
Загибель комунізму.....	116
Творці.....	118
Пісня Матері.....	119
Чорнобиль.....	120
Т. Шевченкові.....	121
Мелодія вітру.....	122
Покайтеся.....	123
Вибрана доля.....	124
Чари весни.....	125

Наталка Вандерлос

Втеча.....	126
Майдан.....	131
Грозний —1933 рік.....	135

Редколегія:	Тихін Корінець
	Олена Борис
	Олеся Крекча
	Клавдія Фольц
Редактор-коректор	Т. Корінець
Художнє оформлення	Галина Сімановська

